

**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

**Az emberiség elleni bűncselekmények és a
fegyveres konfliktus kapcsolatának kérdése**

Kézirat lezárásának dátuma:

2024/11/15

Nyilatkozom, hogy a dolgozat elkészítéséhez mesterséges intelligencia alkalmazásokat nem vettem igénybe.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
1. A háborús nexus kritérium a második világháborút követő felelősségre vonás körében.....	6
1.1. Az IMT és a háborús nexus	6
1.2. A SZET 10. számú rendelkezésének viszonyulása a háborús nexushoz.....	11
1.3. A nexus követelménnyel kapcsolatos elméletek.....	14
2. Az emberiesség elleni bűncselekmények fegyveres konfliktussal való kapcsolatának kérdése Nürnberg után	16
2.1. A hidegháború alatti jogfejlődés	16
2.2. A 90-es évek nemzetközi törvényszékeinek alapokmányai.....	21
Konklúzió	28
Bibliográfia	31
Szakirodalom	31
Jogesetek	37
Egyéb források.....	39

Bevezetés

Bár az emberiesség elleni bűncselekményeket¹ – szemben a háborús bűncselekményekkel, illetve a népirtással – átfogó nemzetközi egyezmény egészen idáig nem kodifikálta, ez a közeljövőben megváltozhat. A Nemzetközi Jogi Bizottság ('ILC') 2013-ban úgy döntött, hogy az emberiesség elleni bűncselekményeket a hosszú távú munkatervébe felveszi,² majd egy évvel később Sean D. Murphy-t különleges előadónak kinevezi.³ Ugyanakkor, az ILC által megfogalmazott 2019-es az emberiesség elleni bűncselekmények megelőzéséről és büntetéséről szóló egyezménytervezet ('Egyezménytervezet')⁴ nem minden aspektusa élvez konszenzust az államok körében.

Vita tárgyát képezi az Egyezménytervezet azon rendelkezése, amely szerint az emberiesség elleni bűncselekmények „a nemzetközi jogba ütköző bűncselekmények, függetlenül attól, hogy fegyveres konfliktus idején követték-e el őket vagy sem.”⁵ Kína⁶ és Irán⁷ is sérelmezi ezen megállapítást, továbbá Marokkó szerint is egy kiterjesztő emberiesség elleni bűncselekmény meghatározást tükröz.⁸ Bár az Egyezménytervezetnek elsősorban nem a nemzetközi szokásjog kodifikációja a célja,⁹ ugyanakkor a megszövegezésért felelős bizottság elnöke megjegyezte, hogy „immár szilárdan bebizonyosodott, hogy nincs szükség [a fegyveres konfliktussal való] összefüggésre,”¹⁰ amelyre a „szerződéses gyakorlat, joggyakorlat és az államok általi következetes elfogadás” enged következtetni.¹¹ Továbbá, a delegációk többsége úgy tűnik, támogatja a békeidőben való elkövetés tilalmának kifejezett deklarálását.¹²

¹ Bár a jogtudomány megosztott a fordítás helyességének kérdésében, tekintettel arra, hogy a hatályos jogszabályok az 'emberiesség elleni bűncselekmények' kifejezést használják, a dolgozat is ezt a fordítást fogja követni. A fordítási dilemmáról l.: Kovács (2020) 19–20, 10. l.j.; Hoffmann (2017) 47; Ádány (2014) 140–4; Kussbach (2005) 153–154; M. Nyitrai (2006) 187–8; Sántha (2008) 50, 1. l.j.; Nagy (1999) 654.

² ILC Report, 65th Sess., 2013, 169–170. §§

³ Id. 66th Sess., 2014, 266. §

⁴ Jelenlegi verzió: Draft articles on Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity, 2019. A tervezet sommás bemutatását l.: Papné Papp (2024) 112–20.

⁵ Art. 3(2), Draft articles on Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity, 2019.

⁶ A/C.6/70/SR.22, 2015, 64.§; A/C.6/72/SR.18, 2017, 119. §; Comments of the Government of the People's Republic of China, 2023; A/C.6/78/SR.40, 2024, 89–90. §§

⁷ A/C.6/72/SR.20, 2017, 34. §

⁸ Crimes against humanity: Comments and observations received from Governments, international organizations and others, 2019, 13.

⁹ Id. Art. 2(3). L. még: Id. 23.

¹⁰ Crimes against humanity: Statement of the Chairman of the Drafting Committee, Forteau, ILC, 2015, 5.

¹¹ Draft articles on Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity, 2019, 53.

¹² L. pl.: A/C.6/70/SR.21, 2015, 31. § (Fehéroroszország); A/C.6/70/SR.22, 2015, 77. § (Bár Horvátország szerint csak zavart kelt a fegyveres konfliktusra való kifejezett utalás); A/C.6/70/SR.23, 2015, 14. § (Dél-Afrika); Crimes against humanity: Comments and observations received from Governments, international organizations and others, 2019, 28. (Peru, Sierra Leone); Id. 14 (Ausztrália); Id. 27 (Chile); A/C.6/76/SR.9, 2021, 68. §, 71. § (Azerbajdzsán); Comments from the US, 2023, 4. (Egyesült Államok); A/C.6/78/SR.38, 2024, 89. § (Kanada); A/C.6/78/SR.39, 2024, 123. § (Európai Unió); Id. 140. § (Bár Indonézia szerint közismert, hogy az emberiesség elleni bűncselekmények nem feltétlenül kötődnek fegyveres konfliktushoz, ennek külön kiemelését feleslegesnek

A dolgozat célja, hogy feltárja az emberiesség elleni bűncselekmények és a fegyveres konfliktus kapcsolatának eredetét, továbbá tisztázza, hogy utóbbi a bűncselekmény nemzetközi szokásjog szerinti meghatározása részeként értelmezhető-e, és milyen formában. Ennek jelentősége nem elhanyagolandó, ugyanis egy ilyen fordulat azt eredményezi, hogy az emberiesség elleni bűncselekmények tilalmának hatálya nem terjed ki az olyan atrocitásokra, amelyek esetében fegyveres konfliktus fennállása nem bizonyítható.¹³ A dolgozat írásakor a Hatos Bizottságban teljes konszenzus ezen a téren még nem valósult meg, így elképzelhető, hogy a tilalom hatályának békeidőre való kiterjesztése gátat szab egy jövőbeli emberiesség elleni bűncselekmény egyezmény elfogadásának. Emellett a nemzetközi szokásjog mai napig jelentős forrását képezi a nemzetközi jognak, ráadásul a nemzetközi büntetőjogban a kriminalizáció tekintetében is irányadó lehet.¹⁴ Magyarországon az ún. sortűzperekben a büntetőjogi felelősség megállapításának jogalapjává is részben nemzetközi szokásjogi norma vált, miután az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az emberiesség elleni, illetve háborús bűncselekmények nemzetközi szokásjogi jellege a legalitás elvét „áttöri”.¹⁵ Ebből fakadóan a 20. század során elkövetett atrocitások tárgyában később lefolytatott bírósági eljárásokban is felmerülhet a kérdés, hogy az elkövetéskor hatályos nemzetközi jog szerint szükséges-e bizonyítani fegyveres konfliktus fennállását, illetve azzal való bármiféle kapcsolatot.

Az emberiesség elleni bűncselekmények tekintetében a nemzetközi szokásjog szerepe kiemelkedő, hiszen egy átfogó egyezmény hiányában a tényállás csak ebben a jogforrási kategóriában fejlődhetett ki.¹⁶ A dolgozatban ezért az emberiesség elleni bűncselekmények fegyveres konfliktussal való kapcsolatának fejlődését elsősorban a szokásjog szempontjából relevanciával bíró nemzetközi jogi dokumentumok vizsgálata útján követem végig. A nemzetközi szokásjogi szabály azonosítása tekintetében alapvetően az ILC 2018-as Következtetések a nemzetközi szokásjog azonosításáról ('Következtetések') címet viselő dokumentumára támaszkodom, amely az általános gyakorlatot, illetve annak jogként való elfogadását (*opinio juris*) követeli meg.¹⁷

tartja az Egyezménytervezetben.); A/C.6/78/SR.40, 2024, 36. § (Mexikó); Id. 98. § (Svájc); Id. 110. § (Új-Zéland); A/C.6/78/SR.41, 2024, 53. § (Ausztrália); A/C.6/78/SR.42, 2024, 108. § (Srí Lanka).

¹³ Schaack (1999) 793, 21. l.j.

¹⁴ M. Nyitrai (2010) 11. Ez a kontinentális jogász számára egy meglehetősen idegen koncepció, a szokásjogi szabályok ugyanis meglehetősen homályosak lehetnek, ezért a legalitás elvével – amely egyértelműséget követel – nincsenek mindig összhangban. Kussbach (2005) 77-8; Tan (2018b) 93.

¹⁵ Blutman (2018) [63]; 53/1993. (X. 13.) AB határozat, ABH 1993, 323. A határozatról l.: Ádány, Varga (2021) 253–272.

¹⁶ deGuzman (2011) 62.

¹⁷ Conclusion 2, Draft conclusions on identification of customary international law, 2018.

Az állami gyakorlat megnyilvánulását legfőképpen az államoknak a vizsgált nemzetközi szerződésekkel, továbbá a nemzetközi szervezetek által vagy kormányközi konferenciákon elfogadott – a dolgozat témája tekintetében releváns – határozatokkal kapcsolatban tanúsított magatartásában fogom vizsgálni. A szokásjog kialakulásához vezető állami gyakorlatnak általánosnak, vagyis széleskörűnek, reprezentatívnak, valamint következetesnek kell lennie,¹⁸ ugyanakkor, figyelemmel kell lenni arra, hogy a nagyobb, illetve a leginkább érintett államok részvétele, továbbá jóváhagyása nélkül nehezen képzelhető el annak rögzülése...¹⁹ Az *opinio juris* bizonyítékeként többek között a releváns nemzetközi szerződések rendelkezéseit, valamint az államoknak a nemzetközi szervezetek által hozott, illetve a kormányközi konferenciákon elfogadott határozatokkal összefüggésben tanúsított magatartását fogom alapul venni.²⁰ Kiemelendő, hogy nemzetközi szokásjogi szabály nem azonosítható amennyiben egy gyakorlatot csupán politikai megfontolások miatt követnek.²¹

A dolgozatban alapvetően az emberiség elleni bűncselekményekkel kapcsolatos nemzetközi bírósági ítéleteket, illetve a különböző szakirodalmi álláspontokat is a vizsgálat tárgyává teszek. A nemzetközi bíróságok döntései, valamint a különböző nemzetek legkiválóbb tudósainak a tanításai a nemzetközi jog, így különösen a szokásjog megállapításának tételes jogban elfogadott segédeszközei.²² Fontos hangsúlyozni, hogy a nemzetközi bíróságok ítéletei nem számítanak bele az állami gyakorlatba, ugyanakkor ezen döntések hitelesíthetik leginkább egy nemzetközi szokásjogi szabály létezését, valamint tartalmát.²³ Továbbá, az ILC által kidolgozott dokumentumok ugyancsak a nemzetközi szokásjog tartalmába engednek betekinteni.²⁴ E körben kiemelendő, hogy bár a nemzeti jogszabályok, illetve a hibrid törvényszékek alapokmányai is a szokásjog bizonyítékeként értékelhetőek, jelen dolgozat keretében azok átfogó vizsgálatára terjedelmi okokból nincs lehetőség.

¹⁸ Id. Conclusion 8.

¹⁹ Kende, Nagy, Sonnevend, Valki (2019) [279]

²⁰ Conclusion 10, Draft conclusions on identification of customary international law, 2018.

²¹ Id. 139.

²² Art. 38(1)(d), Statute of the International Court of Justice (1945); Conclusion 13(1), 14, Draft conclusions on identification of customary international law, 2018.

²³ Blutman (2018) [12]

²⁴ deGuzman (2000) 350.

1. A háborús nexus kritérium a második világháborút követő felelősségre vonás körében

Bár magával a kifejezéssel már az I. világháború idején is találkozni,²⁵ az emberiség elleni bűncselekmény kategóriája a pozitív jogban első ízben a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék ('IMT') Alapokmányában jelent meg azon célból, hogy a náci elkövetők német lakosság sérelmére megvalósított atrocitásai is kriminalizálásra kerüljenek.²⁶ Az új bűncselekmény vegyes fogadtatásban részesült: még egyesek a „nemzetközi büntetőjog forradalmának” könyvelték el, addig mások nem tartották a nemzetközi joggal összeegyeztethetőnek magát az elképzelést.²⁷ A francia bíró, de Vabres egyenesen veszélyesnek nevezte.²⁸ Mindenesetre, az emberiség elleni bűncselekmények meghatározása az IMT tagadhatatlan érdeme, még ha „krónikus definíciós zavarral” is küszködött.²⁹

1.1. Az IMT és a háborús nexus

Az IMT olyan meghatározással szolgált, amely egyúttal vázolta fel nagyvonalakban az emberiség elleni bűncselekmény elképzelését,³⁰ és vált a későbbiekben más nemzetközi dokumentumokban foglalt definíciók alapjává,³¹ még ha 80 év alatt ezen kategória fogalma változott is a legtöbbet a nürnbergi megfogalmazáshoz képest.³² Az IMT Alapokmánya szerint

„...a Törvényszék joghatósága alá tartozó bűncselekmények [...] emberiség elleni bűncselekmény: bármely polgári lakosság tagja ellen a háború előtt vagy alatt, elkövetett emberölés, kiirtás, rabszolgaságba taszítás, áttelepítés és embertelen cselekedetek, valamint a Törvényszék hatáskörébe tartozó más bűncselekmény végrehajtása során vagy azzal összefüggésben politikai, faji, vagy vallási alapon történő üldözés, függetlenül attól, hogy sérti-e az elkövetés országának jogát.”³³

A dolgot tárgyat tekintve elsősorban kiemelendő, hogy az IMT csupán akkor vonhatott felelősségre bárkit emberiség elleni bűncselekmények elkövetéséért, ha annak elkövetésére egy másik nürnbergi bűncselekmény kategória végrehajtása során vagy azzal összefüggésben került sor. Ezen szükségszerű kapcsolat következtében az emberiség elleni bűncselekmény tehát járulékos jellegűnek minősült.³⁴ Az IMT hatáskörébe tartozó más bűncselekmények alatt

²⁵ Gulyás (2018) 18.

²⁶ Sadat (2013) 9.

²⁷ Schwelb (1946) 178.

²⁸ de Vabres (1947) 22.

²⁹ Schaack (1999) 790–1.

³⁰ Cassese (2009) 284.

³¹ Bassiouni (2011) 167.

³² Ádány (2014) 125.

³³ Art. 6(c), Charter of the IMT, 1945. Hivatalos magyar nyelvű fordítás: 2011. évi CCX. tv.

³⁴ Sántha (2008) 53.

a béke elleni, valamint a háborús bűncselekményeket kell érteni,³⁵ ezért valójában egy nemzetközi fegyveres konfliktushoz való kapcsolódás (ún. 'nexus') bizonyítása volt szükséges a felelősségre vonáshoz.³⁶

E körben érdemes kitérni egy, a londoni megállapodás eredeti angol, illetve francia, valamint orosz nyelvű, első elfogadott szövegváltozati közötti eltérésre.³⁷ A hiteles angol és francia szövegben (a magyar fordítást alapul véve) 'az embertelen cselekedetek', illetve a 'valamint' között eredetileg egy pontosvessző volt, még az ugyancsak autentikus orosz verzióban csupán egy vessző.³⁸ Ezért az eredeti angol, illetve francia megfogalmazás alapján úgy tűnt, hogy a nexus követelmény kizárólag az üldözésre vonatkozik,³⁹ a többi alapcselekmény tekintetében pedig joghatóságot kívántak biztosítani az IMT számára a nexus bizonyítottságától függetlenül is.⁴⁰ Végül a berlini jegyzőkönyv megállapította, hogy az orosz verzió a helyes, az angol nyelvű szövegben a pontosvesszőt egy vesszővel helyettesítette, és egyúttal gondoskodott a francia megfogalmazás megfelelő módosításáról is.⁴¹ Bár önmagában az írásjel megváltoztatása nem jelentett tényleges tartalmi módosulást az angol szöveg tekintetében (szemben a franciával⁴²), a körülményekre tekintettel tagadhatatlan, hogy az államok valódi szándéka a nexus kritériumának egész cikkelyre való kiterjesztése volt.⁴³

A háborús kapcsolat beiktatásának okára több elmélettel találkozni: a Szövetségesek a retroaktív jogalkotás vádját szerették volna elkerülni (a háborús bűntettekkel való kapcsolattal); az állami szuverenitás védelmét kívánták biztosítani (a béke elleni bűntettel való kapcsolattal); illetve saját cselekedeteiket akarták az emberiség elleni bűncselekmények kategóriáján kívül látni.

Elképzelhető, hogy az új bűncselekmény kategória legalitásának kérdése az IMT Alapokmány megszövegezőiben is némi gyanút keltett,⁴⁴ és az ilyen jellegű kritikák megcáfolására törekedtek a háborúval való kapcsolat megkövetelése révén.⁴⁵ Mivel a háborús bűncselekmény

³⁵ ILC Report, 2nd Sess., 1950, 120. §

³⁶ Schwelb (1946) 204.

³⁷ A berlini protokoll korrekciója előtti állapotban.

³⁸ Id. 188.

³⁹ Dinstein (2000) 383.

⁴⁰ Oppenheim (1969) 579.

⁴¹ Dubler, Kalyk (2018) 45.

⁴² Schaack (1999) 802–3; Id. 45–6.

⁴³ Schwelb (1946) 195; Bassiouni (2011) 123.

⁴⁴ Schaack (2008) 129–130; Cassese (2009) 285–6.

⁴⁵ Lamb (2002) 733. Ugyanis a szerzők többsége szerint a bűncselekmény nemzetközi jogi alapja valóban nem létezett az atrocitások elkövetésekor. Bárd (2012) 46. Ugyanakkor a *nullum crimen sine lege* elv sérelme az emberiség elleni bűncselekmények elképzelésével összefüggésben már nagyjából 25 évvel korábban is felmerült. Az első világháborút követően a győztes hatalmak kísérletet tettek arra, hogy az „emberiség törvényeinek” megsértése miatt bíróság elé állítsák (többek között) az örmény népirtás elkövetőit. Mindazonáltal az Egyesült Államok és Japán is azon az állásponton volt, hogy a nemzetközi jognak az emberiség törvényei

ekkor már a nemzetközi büntetőjog egy megalapozott kategóriájának számított,⁴⁶ ezért az emberiesség elleni bűncselekmények büntethetőségét a nexus révén gyakorlatilag „levezethették” belőle.⁴⁷ Továbbá, ahogy arra a francia és orosz delegáció felhívta a figyelmet,⁴⁸ az emberiesség elleni bűncselekmények nürnbergi meghatározása többnyire lefedte a háborús bűncselekményekét,⁴⁹ alapvetően utóbbi elkövetési magatartásai lettek kiterjesztve a saját lakosság sérelmére megvalósított atrocitásokra is.⁵⁰ Egyes szerzők szerint a háborúval való kapcsolat megkövetelése miatt az emberiesség elleni bűncselekmény gyakorlatilag a háborús bűncselekmény szinonimájává vált.⁵¹ Green egyenesen úgy fogalmaz, hogy a nexus miatt Nürnbergben nem került sor új bűncselekmény kategória bevezetésére.⁵² Ugyancsak ezen nézet mellett szól, hogy „az emberiesség elleni büntettek gyökerei a háborús bűncselekmények közegében keresendők,”⁵³ hiszen a Martens-klauszult – amely utóbbival összefüggésben született meg – az első világháborút követően a „humanitás”, vagyis azaz az emberiesség jogába ütköző cselekmények büntethetőségének jogalapjául hívták fel.⁵⁴ Továbbá, az IMT is „igyekezett elmosni a különbséget” a háborús, illetve emberiesség elleni bűncselekmények között,⁵⁵ elvi szinten nem különböztette meg őket egymástól.⁵⁶ Ugyanis hajlamos volt a vádlottakat mindkét kategóriában bűnösnek találni, elkerülve így az egyértelmű különbségtételt közöttük.⁵⁷

Egy másik nézet szerint a nexus megkövetelésének célja egy olyan „nemzetközi tényállási elem” biztosítása volt,⁵⁸ amely elválasztja az emberiesség elleni bűncselekményeket más, közönséges bűncselekményektől, és egyúttal igazolja az IMT joghatóságának kiterjesztését az alapvetően hazai elbírálás alá eső atrocitásokra is.⁵⁹ Ezen elgondolást támasztja alá, hogy a nexust először egy brit tervezet iktatta be, amely küldöttség felfogása szerint önmagában a súlyos jogsértések még nem biztosítanak elegendő jogalapot a beavatkozásra más állam

nem képezik részét, az azon alapuló felelősségre vonás a *nullum crimen sine lege* elvébe ütközne. Schabas (2012) 48; Sántha (2008) 51, 6. l.j.; Hoffmann (2019) 301–2; Hoffmann (2017) 34–5; Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties (1920) 144.

⁴⁶ Bassiouni (2011) 112. L. még: Meron (1994) 85.

⁴⁷ Gellér (2009) 52; Ford (2007) 144.

⁴⁸ Wald (2007) 622, 6. l.j.

⁴⁹ Clark (1990) 198. L. még: Lippman (1997) 188.

⁵⁰ Bassiouni (2011) 121.

⁵¹ Dubler (2008) 90. Pl.: Stimson (1947) 187; Biddle (1947) 695.

⁵² Green (1997) 56.

⁵³ M. Nyitrai (2006) 188.

⁵⁴ Schwelb (1946) 180; Hoffmann (2017) 34–5. L. még: Ambos, Wirth (2002) 4.

⁵⁵ Gellér (2009) 52; Mettraux (2006) 320.

⁵⁶ Lippman (1997) 201.

⁵⁷ Cassese et al. (2013) 88; Gellér (2009) 52.

⁵⁸ Ambos, Wirth (2002) 5.

⁵⁹ Schaack (1999) 795.

számára.⁶⁰ Ezt a gondolatot tükrözi az Egyesült Államok képviselőjében eljáró Robert Jackson állásfoglalása is:

„Hacsak nincs egy háborúhoz való kapcsolatunk a hatáskör gyakorlásához [...], úgy gondolnám, nincs alapunk [az] atrocitásokkal foglalkozni. [...] Időnként saját országunkban is előfordulnak olyan sajnálatos körülmények, amelyekben a kisebbségek igazságtalan bánásmódot szenvednek el.”⁶¹

Ugyancsak ezt a nézetet támasztja alá a brit ügyész nyilatkozata: „[t]ehát a zsidók elleni bűncselekmény, amennyiben az egy emberiesség elleni bűncselekmény és nem pedig egy háborús bűncselekmény, az, amelyet a béke elleni bűncselekménnyel való kapcsolata miatt vádolunk.”⁶² Továbbá az 1949-es ENSZ kommentár is úgy fogalmaz, hogy a nexus célja annak biztosítása, hogy az atrocitások mindig legalább közvetve érintsék más államok jogait, ezáltal igazolva a bűncselekményeknek a kizárólagos nemzeti joghatóság alóli kivételét anélkül, hogy feladásra kerülne az elv miszerint az állampolgárokkal való bánásmód rendszerint nemzeti joghatóság kérdése.⁶³

Úgy tűnik tehát, hogy az Alapokmány előkészítő munkája főként a belügybe avatkozás tilalmának problémáját látszik alátámasztani. Ugyanakkor, Bassiouni hipotézise szerint az emberiesség elleni bűncselekmények legalitását ötvöző viták szándékosan nem kerültek rögzítésre annak érdekében, hogy a védelem ne ismerhesse meg az Alapokmány megszövegezőinek azzal kapcsolatos állásfoglalását.⁶⁴ Továbbá, a nürnbergi per francia bírójának, de Vabres szerint is a legalitás elvének megsértése okozta aggálynak tulajdonítható a nexus megkövetelése.⁶⁵

Mindazonáltal nem minden, a második világháborút követő felelősségre vonásban résztvevő bíró osztja ezt a nézetet: Röling – a Tokiói Törvényszék bírójának – úgy gondolta, hogy a nexus Alapokmányba foglalására kifejezetten azért került sor, mert el akarták kerülni, hogy az emberiesség elleni bűncselekmények kategóriáját az Egyesült Államokban élő színesbőrű

⁶⁰ Dubler, Kalyk (2018) 42–3.

⁶¹ Minutes of Conference Session (July 23, 1945), in Report of Robert H. Jackson (1945)

⁶² Concluding speeches concerning individual defendants, idézi: The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal – History and Analysis: Memorandum submitted by the Secretary-General, 1949, 70.

⁶³ The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal – History and Analysis: Memorandum submitted by the Secretary-General, 1949, 72.

⁶⁴ Bassiouni (2011) 126.

⁶⁵ de Vabres (1947) 12. Schaack szerint ugyanakkor az elmélet azért nem helyes, mert nem magyarázza meg a nexus nürnbergi korszakon túli ellenállóképességét, továbbá arra utal, hogy az emberiesség elleni bűncselekmények csupán a háborús bűncselekmények „átcsomagolva”. Szerinte előbbi az ette forradalmivá, hogy az áldozatok csoportja jelentősen eltér az utóbbiétól. Schaack (1999) 807, 84. l.j. Véleményem szerint is helyesebb a háborúval való kapcsolatra alapozó elmélet, ugyanis a béke elleni bűncselekmény legalitását is érték támadások a védelem oldaláról, az Alapokmány mégis lehetővé tette az azzal való kapcsolattal a háborús nexus teljesülését. Schabas (2012b) 50.

lakossággal szemben tanúsított rossz bánásmódra is alkalmazzák.⁶⁶ Jackson alapvetően úgy gondolta, hogy az Alapokmányt nem kellene kizárólag a Tengelyhatalmak által elkövetett bűncselekményekre korlátozni,⁶⁷ és a fentebb idézett nyilatkozatában pedig maga is említést tesz a saját államuk területén élő kisebbségekkel való igazságtalan bánásmódról. Ugyancsak hasonló olvasata van Telford Taylornak (az Alapokmány egyik megszövegezőjének, majd amerikai katonai főügyésznek) az amerikai hadügyminiszter-helyetteshez intézett levelének: nem gondolja, hogy önmagában nemzetközi jogba ütközne a bizonyos államokban megtalálható diszkrimináció.⁶⁸ Vagyis, a nexus követelményének politikai okai is voltak.⁶⁹

A háborúhoz való kapcsolódás követelménye, illetve a nürnbergi meghatározás azon fordulata, miszerint a bűncselekmények elkövethetők „háború előtt vagy alatt”, első olvasatra ellentmondásosnak tűnhet, bár erről szó sincs. Utóbbi fordulat alapvetően azt jelenti, hogy az emberiség elleni bűncselekmények tilalmának hatálya béke idejére is kiterjed.⁷⁰ Az előkészítő munka során kifejezetten felmerült az igény, hogy a meghatározásba egy olyan fordulat beillesztésére is sor kerüljön, amely egyértelművé teszi, hogy az IMT hatáskört gyakorol a háború megkezdése előtt kifejtett cselekmények esetében is,⁷¹ majd ennek lehetőségét maga is elismerte.⁷² Tehát már Nürnbergben is elismerést nyert a békeidőben elkövetett emberiség elleni bűncselekményekért való felelősségre vonás, amennyiben az IMT joghatósága alá vont más bűncselekményhez való kapcsolódás bizonyításra került. Tehát háborúnak nem kellett feltétlenül fennállnia az elkövetéskor.⁷³

Elméletben önmagában a bűncselekmény elkövetésének ideje nem bírt relevanciával, a gyakorlatban azonban nehézséget okozott a nexus bizonyítása,⁷⁴ ezért – bár a háború előtt kifejtett tevékenységekre is találni hivatkozást – gyakorlatilag a háború kitörése után elkövetett cselekmények bizonyultak perdöntőnek a bűnösség tekintetében.⁷⁵ Ebből fakadóan az IMT

⁶⁶ Röling, Cassese (1994) 55. L. még: Schabas (2011) 108; Schabas (2010) 145; Lippman (1997) 183–4, 52. l.j.

⁶⁷ Lippman (1997) 183–4, 52. l.j.; Minutes of Conference Session (July 23, 1945) in Report of Robert H. Jackson (1945)

⁶⁸ Hoffmann (2017) 35–6, 30. l.j.; Hoffmann (2019) 304–5, 30. l.j.

⁶⁹ Hoffmann (2017) 35–6, 30. l.j.

⁷⁰ Schwelb (1946) 179.

⁷¹ Notes on Proposed Definition of "Crimes", Submitted by American Delegation (July 31, 1945), in Report of Robert H. Jackson (1945)

⁷² Trial of German Major War Criminals (IMT), Judgment of 30 Sep 1946.

⁷³ Cassese szerint az időben szoros kapcsolat megkövetelésének hiánya miatt emberiség elleni bűncselekmény akár a háború után is megvalósulhatott, amennyiben az egyértelműen a béke elleni bűncselekmény következménye. Cassese (2006) 413-14, 418. Ezzel szemben Röling szerint az IMT-nek nem volt joghatósága a háború után elkövetett bűncselekmények felett. Röling (1994) 56.

⁷⁴ Schwelb (1946) 204.

⁷⁵ Dinstein (2000) 383-384. Például az IMT hivatkozott Streicher háború előtt kifejtett zsidó-ellenes cselekményeire is, ugyanakkor sorsáról nagyrészt egy olyan cikk döntött, amely a háború kitörése után jelent meg. Goldstein (1948) 221; Clark (1990) 196. The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal – History and Analysis: Memorandum submitted by the Secretary-General, 1949, 68.

saját alapokmányánál is jobban korlátozta a bűncselekmény tilalmának körét.⁷⁶ Ugyanakkor, érdekes módon, a háború kitörése után elkövetett atrocitások esetében gyakorlatilag feltételezték a nexus meglétét.⁷⁷

A nexus tartalma ugyanakkor nem igazán rajzolódott ki, hiszen a IMT meg sem kísérelte megállapítani, hogy pontosan mit is takar, hogyan kell kapcsolódnia a cselekménynek más bűncselekményekhez.⁷⁸ Továbbá maga az IMT sem tartotta be szigorúan a saját alapokmánya által előírt kritériumot.⁷⁹ bár elméletben a kapcsolat nem követelte meg, hogy a háború elkövetéskor fennálljon, a gyakorlat azonban mégis inkább ezt látszik alátámasztani. Ami viszont egyértelmű, hogy a nexus akkor is fennállhat, ha a béke elleni, illetve háborús bűncselekményt más személy követte el, hiszen Von Schirach és Streicher felelőssége is csupán emberiség elleni bűncselekményekért lett megállapítva.⁸⁰

Nem elhanyagolandó, hogy az IMT Alapokmányában megfogalmazott emberiség elleni bűncselekmény meghatározás a második világháborút követő felelősségre vonás körébe tartozó két másik alapokmánynak is alapjául szolgált.⁸¹ A Tokióban felállított Törvényszék ('IMTFE'), amely a japán háborús főbűnösöket vonta felelősségre a Távol-keleti Szövetséges Főparancsnokság rendelete alapján,⁸² alapvetően az IMT Alapokmányát másolta le némi változtatással,⁸³ a nexus kritérium pedig ugyanúgy a meghatározás részét képezte.⁸⁴ Mindenesetre a bűncselekmény kategória csupán csekély szerephez jutott Tokióban.⁸⁵

1.2.A SZET 10. számú rendelkezésének viszonyulása a háborús nexushoz

Ugyanakkor az IMT Alapokmánya példaként szolgált egy másik alapokmány számára is. Figyelemmel arra, hogy a londoni megállapodás csupán a náci főbűnösök felelősségre vonásáról gondoskodott, a hierarchia alsóbb fokán levők bíróság elé állításáról egy másik, a megszálló hatalmak katonai parancsnokai által elfogadott dokumentum rendelkezett:⁸⁶ a Szövetséges Ellenőrző Tanács ('SZET') 10. számú rendelkezését a Harmadik Birodalmon belül

⁷⁶ Schaack (1999) 803.

⁷⁷ Schwelb (1946) 204–5.

⁷⁸ Cassese (2009) 285–6; Cassese et al. (2013) 88.

⁷⁹ Ambos (2022) 50–1.

⁸⁰ The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal – History and Analysis: Memorandum submitted by the Secretary-General, 1949, 69.

⁸¹ Dinstein (2000) 375.

⁸² Nagy (1999) 654.

⁸³ Van Den Herik (2010) 82–3.

⁸⁴ Art. 5(c), Charter of the IMTFE, 1946.

⁸⁵ Röling, Cassese (1994) 55.

⁸⁶ Kovács (2020) 20.

elkövetett háborús, valamint emberiség elleni bűncselekményekért való felelősségre vonás céljából alkották meg.⁸⁷ A 2. cikk c) pontja alapvetően a londoni egyezmény emberiség elleni bűncselekmény meghatározását vette át, némi módosítással:⁸⁸ szembetűnő különbség, hogy nem követeli meg a nexust, vagyis az IMT Alapokmányának „kulcsfontosságú korlátozó kifejezése” immár törlésre került.⁸⁹

Mindazonáltal nem egységes annak a megítélése, hogy a nexus szövegből való kimaradása valóban annak az érdemi elhagyását is jelentette-e. Goldstein álláspontja szerint az emberiség elleni bűncselekmény először a SZET 10. számú rendelkezésében jelent meg önálló bűncselekményként.⁹⁰ Ugyanakkor tovább bonyolítja a helyzet megítélését, hogy az eljáró törvényszékeket ugyancsak megosztotta a kérdés, és egyes ügyekben arra jutottak, hogy a nexus fennállásának a bizonyítása továbbra is szükséges, még másokban arra, hogy nem az.⁹¹

A 'Bírák' ügyében hozott 1947-es ítélet kifejti, hogy a SZET 10. számú rendelkezése lényegesen különbözik az IMT Alapokmányától, ugyanis előbbiből szándékosan kihagyták a nexus követelményt.⁹² Ráadásul a döntés a nexus helyett az elszigetelt esetek kizárása céljából bevezetett egy másik kritériumot, nevezetesen „a kormány által szervezett vagy jóváhagyott módszeres műveletekben való tudatos részvételt”, amely megközelítést a háborút követő német joggyakorlat is megerősített.⁹³ Az Einsatzgruppen-ügyben a bíróság 1948 augusztusában hasonlóan látta: a 'humanitás' joga az emberiség mindenkori védelmét jelenti, az nem korlátozódik a háborús eseményekre, és mivel a SZET 10. számú rendelkezése a nexust eltörölte, az az alapján eljáró törvényszékek joghatósága kiterjed minden emberiség elleni bűncselekmény elbírálására.⁹⁴

1947 decemberében ugyanakkor teljesen ellentétes megállapításra jutott a törvényszék a Flick ügyben: a SZET 10. számú rendelkezése továbbra is tartalmazza a nexust implicit módon, ugyanis annak integráns részét képezi a londoni megállapodás, valamint az IMT Alapokmánya, továbbá a rendelkezés célja azon „háborús bűnösök” bíróság elé állítása, akiket az IMT Alapokmánya alapján nem vontak felelősségre.⁹⁵ A háborús bűncselekmények megtárgyalása önmagában akkora feladatot jelent a törvényszékek számára, hogy nem várható el tőlük a

⁸⁷ Goldstein (1948) 222.

⁸⁸ Art. II(c), Control Council Law No. 10.

⁸⁹ Goldenberg (1971) 9–10.

⁹⁰ Goldstein (1948) 222. Hasonló felfogást tükröz pl.: Schwelb (1946) 218; Meron (1994) 85.

⁹¹ Hoffmann (2017) 36.

⁹² Justice Judgment, in III Trials of War Criminals, 1947, 974.

⁹³ Hall, Ambos (2016) 160, 52. l.j.; Ambos (2022) 51.

⁹⁴ Einsatzgruppen Judgment, in IV Trials of War Criminals, 1948, 497–9.

⁹⁵ Flick Judgment, in VI Trials of War Criminals, 1947, 1212–3.

háborúhoz egyáltalán nem kapcsolódó bűncselekmények elbírálása is.⁹⁶ A „Wilhelmstrasse” ügyben 1949-ben hozott ítélet továbbá megállapította, hogy a legalitás elvével összhangban sem az IMT, sem a SZET nem hozhat létre új bűncselekményt, ezért a nexus fennállásának bizonyítása továbbra is szükséges.⁹⁷ Mindenesetre, arra az ítéletek nem adtak kielégítő magyarázatot, hogy amennyiben a nexus továbbra is megkövetelt, akkor a háborúra való utalások miért lettek kifejezetten eltávolítva a meghatározásból.

Későbbi bírósági döntések is gyakran a nexus elvetésének legkorábbi példájaként emlegetik a SZET 10. számú rendelkezését.⁹⁸ A rendelkezés jogi természetének megítélése ugyanakkor nem teljesen egységes. Az egyik nézet szerint az a Szövetségesek által Németországban gyakorolt törvényhozói főhatalomból eredően a német belső jog részeként kezelendő,⁹⁹ ezért az nem értékelhető annak bizonyítékaként, hogy a nemzetközi szokásjog 1945-ben tényállási elemnek tekintette-e vagy sem a nexus.¹⁰⁰ Továbbá, ezen körülményre tekintettel a szuverenitás elvének esetleges sérelme okozta nyugtalanság is kisebb lehetett.¹⁰¹ Schwelb szerint a nexus elhagyására éppen azért került sor, mert még az IMT egy nemzetközi jogot alkalmazó nemzetközi bíróság volt, amelynek joghatóságát nagy körültekintéssel kellett meghatározni, addig a SZET 10. számú rendelkezése alapján eljáró – és elsősorban belső jogot alkalmazó – törvényszékek esetében erre nem volt szükség.¹⁰² Ezzel szemben, a ’Bírák’ ügyében hozott ítélet szerint a törvényszék „nemzetközi jogot érvényesít.”¹⁰³ Cassese szerint a SZET 10. számú rendelkezése a négy megszálló hatalom közötti nemzetközi szerződésnek tekintendő (amelynek nagyrésze nemzetközi szokásjoggá alakult), ezért az eljáró törvényszékek olyan nemzetközi relevanciával rendelkeznek, amely következtében a döntésükre nagyobb hangsúlyt kell fektetni, mint a nemzeti jog alapján eljáró nemzeti bíróságokéra.¹⁰⁴ Bassiouni a nemzeti és nemzetközi jog hibridjének nevezi,¹⁰⁵ szerinte a SZET 10. számú rendelkezése nem nemzetközi szerződésnek volt szánva, bár valóban mostoha helyzetet teremt azzal, hogy az 1943-as moszkvai deklarációt, illetve a londoni megállapodást az integráns részének tekinti, továbbá, hogy azt a Szövetségesek alkották meg és iktatták törvénybe.¹⁰⁶ Bár önmagában a rendelkezés jogi besorolása

⁹⁶ Id.

⁹⁷ Ministries Judgement, in XIII Trials of War Criminals, 1949, 115–6.

⁹⁸ L. pl.: *Eichmann* (District Court of Jerusalem), Judgment, 29. §; *Tadić* (ICTY), Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 140. §; *Duch* (ECCC), Judgment, 291. §

⁹⁹ Gellér (2009) 34. L. még: Goldstein (1948) 223.

¹⁰⁰ Schabas (2012) 58.

¹⁰¹ Schaack (1999) 809.

¹⁰² Schwelb (1946) 118.

¹⁰³ Justice Judgment, in III Trials of War Criminals, 1947, 984.

¹⁰⁴ Separate and Dissenting Opinion of Judge Cassese, *Erdemović* (ICTY), Judgment, 27. §

¹⁰⁵ Bassiouni (1999) 35; Bassiouni (2011) 114.

¹⁰⁶ Bassiouni (1999) 33–4.

jelentőséggel bírhat, ugyanakkor a hazai jogalkotás ugyancsak az állami gyakorlat bizonyítékeként értékelendő,¹⁰⁷ ezért a tény, hogy a SZET 10. számú rendelkezése 1945-ben a nexus nélkül határozta meg az emberiség elleni bűncselekményeket mindenképpen figyelemre méltó.

1.3.A nexus követelménnyel kapcsolatos elméletek

A nürnbergi gyakorlat nem egyhangú a nexus követelményt illetően, ugyanis az alapokmányba foglalt kitétel jogi státusza kétértelmű,¹⁰⁸ és az IMT megkerülte a kérdés, hogy az alapokmánya a nemzetközi jog teljes vagy hiányos kodifikációját reprezentálja-e, feladatának csupán az Alapokmány értelmezését és követését tekintette.¹⁰⁹ Így az ítéletéből sem derült ki, hogy a nexus a nemzetközi jog által megkövetelt tényállási elem, vagy csupán a joghatóság korlátja volt, ráadásul a SZET 10. számú rendelkezése alapján hozott határozatok sem oldották meg ezt a kétértelműséget.¹¹⁰ Alapvetően két különböző teória ismert a nürnbergi nexus-t illetően: az „egyensúlyi állapot”, illetve az „ösrobbanás” elmélet.¹¹¹

Az egyensúlyi elmélet követői szerint az IMT Alapokmányában található nexus csupán a törvényszék joghatóságát leszűkítő kikötés, nem a bűncselekmény tényállási eleme.¹¹² Schwelb úgy gondolja, elméletben még az IMT ítélete után is irreleváns, hogy bűncselekményt békében vagy háborúban követik el.¹¹³ Meron úgy fogalmaz, hogy „csupán joghatósági megfontolások vezérelhették” az IMT-t, amikor a háború kitörése előtti atrocitásokat nem vette figyelembe.¹¹⁴ Azonos konklúzióra jutott Clark is: szerinte amikor az IMT úgy fogalmazott, hogy a nexus bizonyítottságának hiánya miatt nem tehet általános kijelentést arról, hogy az 1939 előtti cselekmények az „Alapokmány értelmében” emberiség elleni bűncselekmények voltak,¹¹⁵ akkor valójában nem a bűncselekménnyel kapcsolatban kívánt állást foglalni, hanem csupán a saját joghatóságáról (hiszen az nem volt korlátlan, ti. a szerződő felek a nexus kikötéssel szűkítették azt), „magának a koncepciónak ilyen elméleti korlátjai [nexus] nem voltak.”¹¹⁶ Schwarzenberger szerint az IMT Alapokmányába foglalt definíció – nexus miatt – korlátolt jellege „harcol az ellen, hogy a szokásjog egy deklarációjaként fogadják el,” mert a kezdetleges

¹⁰⁷ Conclusion 6, Draft conclusions on identification of customary international law, 2018.

¹⁰⁸ Orentlicher (1991) 2589.

¹⁰⁹ Ratner, Abrams, Bischoff (2009) 53.

¹¹⁰ Orentlicher (1991) 2589.

¹¹¹ Tan (2018a) 304.

¹¹² Id.

¹¹³ Schwelb (1946) 206; deGuzman (2000) 356.

¹¹⁴ Meron (1994) 85.

¹¹⁵ Trial of German Major War Criminals (IMT), Judgment of 30 Sep 1946.

¹¹⁶ Clark (1990) 195–6, 73. l.j.

nemzetközi jog nem képes különbséget tenni azon bűncselekmények között, amelyek esetében a nexus fenn áll és azok között amelyek esetében nem.¹¹⁷ Dubler és Kalyk szerint a nexus a legnagyobb valószínűséggel csupán egy, „a pillanatra jellemző” *ad hoc* joghatósági szabály volt.¹¹⁸ Hall és Ambos „joghatósági küszöb”-ként hivatkozik rá.¹¹⁹ Linton szerint „régóta elismert” hogy a nexus az IMT „joghatóságának sajátossága” volt.¹²⁰ Különösen figyelemreméltó, hogy Röling, a tokiói törvényszék egy bírása, a nexus miatt a cikkelyt „rosszul megfogalmazottnak” minősítette, amely „számos különböző értelmezéshez vezetett.”¹²¹ Szerinte a helyesebb értelmezés az, amelyik szerint a kapcsolat „csupán a joghatóságunk terjedelmét” korlátozta.¹²²

Későbbi bírósági döntésekben is találkozni hasonló felfogással. Bár az Eichmann-ügyben nem bírt jelentőséggel a nexus-követelmény, az ítélet ugyancsak arra a következtetésre jutott, hogy az IMT Alapokmánya nem korlátozza az emberiség elleni bűncselekménynek a nemzetközi jog szerinti érdemi jellegét, csak az IMT joghatóságát.¹²³ A Tadić-ügyben a Fellebbviteli Kamara hasonlóan arra a megállapításra jutott, hogy „a Nürnbergi Alapokmány által megkövetelt [...] nexus a Nürnbergi Törvényszék joghatóságának sajátossága volt.”¹²⁴

Ezzel szemben, – a többség által támogatott¹²⁵ – ösrobbanás elmélet szerint az IMT Alapokmányának megfogalmazói a nexust az emberiség elleni bűncselekmények tényállási elemének tekintették, és az legfeljebb csak fokozatosan kopott ki a második világháborút követő jogfejlődéssel.¹²⁶ Például, Cassese szerint a nexus fokozatosan szűnt meg 1945 után,¹²⁷ csak a hatvanas évek felé kezdett kialakulni egy általános szabály a nemzetközi jogban, amely a nexust már nem tekintette az emberiség elleni bűncselekmény tényállási elemének.¹²⁸ Schabas szerint az „egyensúlyi állapot” elmélet azért nem állja meg a helyét, mert az ENSZ

¹¹⁷ Schwarzenberger (1968) 498. Idézi: Dubler, Kalyk (2018) 46.

¹¹⁸ Dubler, Kalyk (2018) 47.

¹¹⁹ Hall, Ambos (2016) 159.

¹²⁰ Linton (2002) Azonban nem egyértelmű, hogy Linton melyik elméletet tartja helyesnek, hiszen bár mesterségesnek minősíti a nexust, megállapítja, hogy a szokásjog később felhagy vele. Id.

¹²¹ Röling, Cassese (1994) 55.

¹²² Id. 56.

¹²³ Eichmann (District Court of Jerusalem), Judgment, 29.§

¹²⁴ Tadić (ICTY), Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 140.§. Schabas szerint ugyanakor az ítélet megfogalmazása ellentmondásos: még a 'sajátosság' kifejezés az 'egyensúlyi állapot' elméletet látszik alátámasztani, addig a következő bekezdés („Mára a nemzetközi szokásjog állandó szabálya, hogy az emberiség elleni bűncselekmények nem igénylik a nemzetközi fegyveres konfliktushoz való kapcsolatot.” Id. 141.§) arra utal, hogy Nürnberg után megváltozott az emberiség elleni bűncselekmény definíciója a nexust illetően. Schabas (2012) 59. L. még: Tan (2018a) 310-1. Szerinte a döntés értelmezéséhez segítséggel szolgálhat, hogy Cassese szerint – aki a Fellebbviteli Kamara elnöke volt az érintett ügyben –, csak a hatvanas évek felé kopott ki a nexus mint tényállási elem. Schabas (2012) 59; Cassese (2006) 413.

¹²⁵ Hoffmann (2017) 36.

¹²⁶ Tan (2018a) 304.

¹²⁷ Cassese (2002) 357.

¹²⁸ Cassese (2006) 413.

Közgyűlés, illetve az ILC is megerősítette a nexust mint tényállási elemet a második világháborút követő felelősségre vonás után nem sokkal.¹²⁹ Tan a háborús nexust vizsgáló kutatása során arra jut, hogy Nürnbergben a fegyveres konfliktussal való kapcsolat az emberiesség elleni bűncselekmények tényállási eleme volt, szerinte az ősrobbanás elmélet tűnik megfelelőnek.¹³⁰ Gellért a kitételt „többlettényállási elemnek” nevezi, és szerinte a nemzetközi szokásjog részét képezte.¹³¹

Mindenképpen érdemes vetni a Nürnberg utáni jogfejlődésre is egy pillantást, annak megállapítása érdekében, hogy a két értelmezés közül melyik gyakorolt nagyobb hatást a későbbi joggyakorlatra.

2. Az emberiesség elleni bűncselekmények fegyveres konfliktussal való kapcsolatának kérdése Nürnberg után

Bár egészen idáig nem került elfogadásra egy kifejezetten emberiesség elleni bűncselekményekre vonatkozó egyezmény,¹³² az IMT Alapokmánya óta mégis számos olyan nemzetközi jogi eszköz látott napvilágot, amely a kategóriával kapcsolatos szabályozást is tartalmazott.¹³³

2.1.A hidegháború alatti jogfejlődés

Az ENSZ Közgyűlés 1946-ban a Nürnbergi Alapokmányban elismert nemzetközi jogi elveket – gyakorlatilag azok nemzetközi szokásjogi jellegét elfogadva¹³⁴ – tudomásul vette és megerősítette.¹³⁵ Ezt követően kérte fel a Közgyűlés az ILC-t, hogy fogalmazza meg a „nürnbergi alapelveket,” továbbá készítsen egy tervezetet az emberiség békéje és biztonsága elleni bűncselekményeket illetően.¹³⁶

Időközben 1948-ra elkészült a genocídiumegyezmény, amely a népirtás definíciójából nem csak mellőzi a nexust, de kifejezetten megerősíti, hogy „a népirtás függetlenül attól, hogy békében

¹²⁹ Schabas (2010) 145.

¹³⁰ Tan (2018a) 320.

¹³¹ Gellért (2010)

¹³² Bassiouni (2010) 575.

¹³³ Bassiouni (2011) 167.

¹³⁴ Kovács (2018) [12]

¹³⁵ Affirmation of the principles of international law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal, 11 Dec 1946, A/RES/95(I)

¹³⁶ Formulation of the principles recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and the Judgment of the Tribunal, 21 Nov 1947, A/RES/177(II)

vagy háborúban követik el, a nemzetközi jogba ütköző bűncselekmény.”¹³⁷ A dolgozat tárgya tekintetében a genocídiumegyezmény valódi relevanciája abban rejlik, hogy 1948-ban a népirtás az emberiség elleni bűncselekmények egy kategóriájának, vagy már abból kiválva egy *sui generis* jellegű bűncselekménynek minősült.

A népirtás genocídiumegyezménybe foglalt elkövetési formái lényegében azonosak voltak a nürnbergi emberiség elleni bűncselekményekével,¹³⁸ a vádlottak a holokausztért utóbbi vádpont keretében feleltek.¹³⁹ Azonban a genocídiumegyezmény szerint a népirtás célzatos bűncselekmény, amely elem még nem volt része a nürnbergi meghatározásnak.¹⁴⁰ Így az egyezmény szerinti genocídium az emberiség elleni bűncselekmény *dolus specialis* miatt szűkebb kategóriájaként fogható fel,¹⁴¹ annak a legsúlyosabbikának tekinthető.¹⁴² Ebből logikus módon következik, hogy maga az emberiség elleni bűncselekmény sem követelheti meg a fegyveres konfliktust mint tényállási elemet, hiszen ellenkező esetben a már háborútól függetlenül is elkövethető népirtás kívül esne annak a kategóriáján.¹⁴³

Bár az előkészítő munka során az államok között nem volt teljes egyetértés annak terén, hova sorolják a népirtást,¹⁴⁴ végül a genocídiumegyezmény nem foglalt kifejezetten állást. Vannak, akik szerint az egyezmény megalkotásával vált a genocídium különálló kategóriává,¹⁴⁵ amelyre alapvetően az emberiség elleni bűncselekmények korlátozott jellege miatt került sor.¹⁴⁶ Ami az egyezményt követő jogalkotást illeti, az 1954-es emberiség békéje és biztonsága elleni bűncselekményekről szóló tervezet már külön bekezdésben szabályozza a genocídiumot.¹⁴⁷ Ezzel ellentétben, az 1968-as,¹⁴⁸ illetve 1974-es elévülést szabályozó egyezmények,¹⁴⁹ továbbá a népirtás büntetnének megelőzése és megbüntetése tárgyában készített 1978-as különleges előadói jelentés is azon az állásponton volt, hogy a genocídium emberiség elleni

¹³⁷ Art. 1, Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (1948). Hivatalos magyar nyelvű fordítás: 1955. évi 16. tvr. Az egyensúly elmélet mellett érvként hozza fel például: Clark (1990) 196, 73. l.j. De a Duch-ügy is hivatkozik a genocídiumegyezményre. *Duch* (ECCC), Judgement, 291. §

¹³⁸ Kovács (2020) 24.

¹³⁹ Csapó (2018) 142.

¹⁴⁰ Ford (2007) 152.

¹⁴¹ Ezt a felfogást tükrözi a népirtás büntetnének megelőzése és megbüntetése tárgyában Ruhashyankiko különleges előadó 1978-as jelentése. Study of the Question of the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Ruhashyankiko, Special Rapporteur, 1978, 107; Lippman (1997) 226.

¹⁴² Biedermann (2013) 44.

¹⁴³ deGuzman (2000) 349, 355. DeGuzman szerint a genocídiumegyezmény a kapcsolat elutasításával továbbfejlesztette az emberiség elleni bűncselekményeket. Id.

¹⁴⁴ L. részletesen: Lippman (1997) 225–6.

¹⁴⁵ Hoffmann (2017) 37, 54; Wald (2007) 623.

¹⁴⁶ Schabas (2012b) 8.

¹⁴⁷ Art. 2(10), Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind, 1954, 151.

¹⁴⁸ Art. 1(b), Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity (1968)

¹⁴⁹ Art. 1(1), European Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitation to Crimes against Humanity and War Crimes (1974)

bűncselekmény.¹⁵⁰ Ezen nézettel a jogirodalomban is találkozni.¹⁵¹ Ma már jellemzően a népirtást a nemzetközi bűncselekmények egy külön kategóriájaként tartják számon,¹⁵² de úgy tűnik 1948-ban ez még nem volt ennyire egyértelmű.

Az ILC először 1950-ben foglalkozott az emberiség elleni bűncselekményekkel,¹⁵³ tervezetében definiálta a (már korábban szokásjogként elfogadott)¹⁵⁴ nürnbergi elveket, továbbá definíciót szolgáltatott többek között az emberiség elleni bűncselekmények tekintetében. A meghatározás „a béke elleni vagy bármely háborús bűncselekmény végrehajtása során vagy azzal összefüggésben” elkövetett emberiség elleni bűncselekményt tekintette büntetendőnek.¹⁵⁵ Ugyanakkor kikerült a megfogalmazásból a ’háború előtt vagy alatt’ fordulat, ugyanis a kifejezés az IMT Alapokmányban kizárólag az 1939-es háborúra utalt, bár a Bizottság továbbra is úgy gondolta, hogy „az ilyen bűncselekményekre háború előtt is sor kerülhet a béke elleni bűncselekményekkel kapcsolatban.”¹⁵⁶ Ford szerint az ILC nürnbergi alapelvei annak bizonyítéka, hogy az emberiség elleni bűncselekmények – a népirtás kivételével – még évekkel a genocídiummegyezmény után is megkövetelte a fegyveres konfliktushoz való kapcsolódást.¹⁵⁷ A megfogalmazásból valóban így tűnhet, bár Orentlicher szerint a dokumentum – „a potenciálisan tágabb nemzetközi jog helyett” – inkább az IMT Alapokmányának és gyakorlatának megismétlését célozhatta.¹⁵⁸ Továbbá, e körben figyelemre méltónak tekintem azon körülményt is, hogy az elvek szokásjogi jellegét valójában azok pontos megfogalmazása előtt fogadták el. Ebből kifolyólag önmagában a nexust magában foglaló meghatározás egyhangú „megerősítésének” mint nemzetközi szokásjog bizonyítékának nincsen olyan kiemelkedően nagy jelentősége, mint amekkorát első pillantásra lehetne neki tulajdonítana. Bár számos delegáció támogatta, bizonyos küldöttségek nehezteltek azon döntésre, hogy a nexus a definíció része lett.¹⁵⁹ Franciaország szerint az ILC félreértelmezte a feladatát, „nem ismerte fel, hogy hatásköre szélesebb volt, mint a Nürnbergi Törvényszéké,

¹⁵⁰ Study of the Question of the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Ruhashyankiko, Special Rapporteur, 1978, 107.

¹⁵¹ Destexhe (1995) 4.

¹⁵² Az ICTY, ICTR, és ICC statútuma is az emberiség elleni bűncselekményektől külön nevesíti a népirtást. Art. 4, ICTY Statútum (1993); Art. 2, ICTR Statútum (1994); Art. 6, Rome Statute (1998). Továbbá az emberiség elleni bűncselekmények és a népirtás modern definíciói között számos eltérés van, például még az emberiség elleni bűncselekmények igénylik, hogy ’a polgári lakosság elleni átfogó vagy módszeres támadás részeként’ kövessék el őket, addig a népirtás nem. Mettraux (2006) 331.

¹⁵³ Dinstein (2000) 376.

¹⁵⁴ A határozatok ilyen fordított időrendben való meghozatalát az elvek kiemelt fontossága indokolja. Ádány (2014) 27.

¹⁵⁵ Principle VI(c), Nürnberg Principles, ILC Report, 2nd Sess., 1950, 377.

¹⁵⁶ Id. 123.

¹⁵⁷ Ford (2007) 152–3. L. még: Cassese (2006) 413, 5. l.j.

¹⁵⁸ Orentlicher (1991) 2590, 233. l.j.

¹⁵⁹ A Nürnbergi alapelveket övező vitákat lásd részletesen: Ford (2007) 148–51.

amelyet kizárólag az európai tengelyhatalmak háborús főbűnöseinek megbüntetésére hoztak létre.”¹⁶⁰ Görögország és Irán ezzel ellentétes álláspontot képviselt: emberiesség elleni bűncselekmény koncepciója az IMT Alapokmányán kívül nem létezik, annak fogalma nem független a béke elleni, illetve háborús bűncselekmények fogalmától.¹⁶¹ Franciaország szerint ez a felfogás ellentétes a nürnbergi bíróséval (ti. nem tagadták az emberiesség elleni bűncselekmények nemzetközi jogi jellegét), akik csupán azért nem vontak senkit felelősségre a nexus bizonyítottságának hiányában, mert az az IMT hatáskörét meghaladta volna.¹⁶²

Az emberiség békéje és biztonsága elleni bűncselekményekről szóló tervezet végül 1954-ben készült el az ILC jóvoltából.¹⁶³ Még az 1951-es változata a tervezetnek az emberiesség elleni bűncselekmény definíciója tartalmazott egyfajta nexus (bár nem kizárólag fegyveres konfliktussal),¹⁶⁴ azt az 1954-es tervezet már elhagyta,¹⁶⁵ de nem volt a bizottságban teljes egyetértés ezzel kapcsolatban.¹⁶⁶ A szoros szavazás magyarázatául szolgálhat, hogy az 1951-es verzióban gyakorlatilag a nexus volt az, ami elválasztotta az emberiesség elleni bűncselekményeket a közönséges bűntettektől, hiszen „az állami hatóságok általi felbujtás vagy eltűrés” mint tényállási elem, csak ezután került bele a meghatározásba.¹⁶⁷ A tervezetet végül az ENSZ Közgyűlés kispadra ültette,¹⁶⁸ mert az agresszió definiálására még nem került sor az ezzel megbízott bizottság által.¹⁶⁹

Az 1968-ban elfogadott, a háborús, és az emberiesség elleni bűntettek elévülésének kizárásáról szóló egyezmény is definiálja az emberiesség elleni bűncselekmény fogalmát, bár csak visszautal az IMT Alapokmányára, illetve a Közgyűlés releváns határozataira.¹⁷⁰ Ugyanakkor a meghatározás explicit módon kiemeli, hogy emberiesség elleni bűncselekményről beszélünk,

¹⁶⁰ Second Report on a Draft Code of Offences Against the Peace and Security of Mankind by Mr. J. Spiropoulos, Special Rapporteur, 1951, 55, 118. §

¹⁶¹ Id. 56, 120–1. §§

¹⁶² Id. 122. §

¹⁶³ Draft Code Of Offences Against The Peace And Security Of Mankind, 1954.

¹⁶⁴ A különleges előadó második jelentésében foglalt tervezet megkövetelte, hogy az emberiesség elleni bűncselekményeket „az 1., 2., 5., 7. és 10. pontban meghatározott bűncselekmények végrehajtása során vagy azokkal összefüggésben” kövessék el. A 8. pontba a népiirtás *sui generis* tényállása szerepelt, így a jelentése szerint azzal kapcsolatban nem lehetett a bűncselekményt tényállásszerűen megvalósítani. Second Report on a Draft Code of Offences Against the Peace and Security of Mankind by Mr. J. Spiropoulos, Special Rapporteur, 1951, 59. Az ILC „a jelen cikkelyben meghatározott egyéb bűncselekmények végrehajtása során vagy azokkal összefüggésben elkövetett”-re módosította a kitételt. ILC Report, 3rd Sess., 1951, 136. Tehát már 1951-ben elszakadt a háborútól a meghatározás (hiszen így népiirtáshoz is kapcsolódhatott, ami békeidőben is elkövethető), de az emberiesség elleni bűncselekmények kategóriája továbbra is járulékos jellegűnek minősült a tervezetben. Ford (2007) 156.

¹⁶⁵ Art. 2(11), Draft Code Of Offences Against The Peace And Security Of Mankind, 1954.

¹⁶⁶ L.: Summary record of the 267th mtg, 1954, 131–3, 40–59. §§

¹⁶⁷ Goldenberg (1971) 20–1.

¹⁶⁸ International criminal jurisdiction, (Dec. 14, 1954), A/RES/898(IX)

¹⁶⁹ Bassiouni, Schabas (2016) 33.

¹⁷⁰ Art. 1(b), Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity (1968)

„akár háború, akár béke idején követik el”, majd hozzáteszi, hogy „ahogyan azokat a Nemzetközi Katonai Törvényszék Alapokmánya meghatározza.”¹⁷¹ Egyes szerzők, illetve későbbi bírósági döntések szerint az egyezménybe foglalt definíció annak a bizonyítéka, hogy a nexust már nem volt az emberiség elleni bűncselekmény nemzetközi szokásjogi meghatározásának része.¹⁷² Mások szerint, mivel alapvetően az IMT definíciójára utal vissza, az egyezmény továbbra is megköveteli a fegyveres konfliktussal való kapcsolatot,¹⁷³ vagy legalábbis csupán arra enged következtetni, hogy a nexus létjogosultsága még megosztó volt.¹⁷⁴ Említést érdemel az 1973-as apartheid egyezmény, amely kifejezetten emberiség elleni bűncselekménynek minősíti az apartheidet, nexusról, illetve fegyveres konfliktusról pedig nem tesz említést.¹⁷⁵ Ugyanakkor elmondható az 1968-as és 1973-as egyezményről is, hogy nem élvezett széleskörű konszenzust, előbbi esetében a nyugati államok többsége tartózkodott, és utóbbit is csupán az ENSZ tagállamok kevesebb mint fele támogatta,¹⁷⁶ habár ez nem feltétlenül a nexus hiányának tudható be.¹⁷⁷

Az emberiség békéje és biztonsága elleni bűncselekményekről szóló tervezetet az ILC közel harminc év kihagyás után vette elő a fiókból, majd 1984-ben gyakorlatilag elfogadta az 1954-es, nexus követelményt nem tartalmazó definíciót.¹⁷⁸ A bizottság minden, a kérdéssel foglalkozó tagja egyetértett abban, hogy a fegyveres konfliktussal való kapcsolat már nem szükséges.¹⁷⁹ A különleges előadó a 1986-os jelentésében is az emberiség elleni bűncselekmények függetlensége mellett foglalt állást.¹⁸⁰ A véleményében ezt követően sem következett be változás: az 1989-es jelentésében úgy fogalmazott, hogy az emberiség elleni bűncselekmény kategóriája „ma már teljesen elkülönül a háborús bűncselekményektől”, ezért nem csak az 1954-es tervezet, de más egyezmények (a genocídium-, illetve az apartheid egyezmény) sem kötik fegyveres konfliktushoz.¹⁸¹ Ennek megfelelően az ILC által

¹⁷¹ Id.

¹⁷² L. pl: *Duch* (ECCC), Judgement, 291. §; Ratner, Abrams, Bischoff (2009) 56-7.

¹⁷³ Ford (2007) 160.

¹⁷⁴ Dubler, Kalyk (2018) 117. Mivel az IMT meghatározása egyébként sem tiltotta a békeidőben történő elkövetést, így gyakorlatilag a „háború előtt vagy alatt” kitételt csak lecserélte az „akár háború, akár béke idején” megfogalmazásra, ezért utóbbi fordulat, csupán annak bizonyítéka, hogy továbbra is megvalósulhat a háború előtt is a bűncselekmény. Id. 116–17.

¹⁷⁵ Art. 1–2, International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid (1973)

¹⁷⁶ Orentlicher (1991) 2591.

¹⁷⁷ Az elévülést szabályozó egyezményt a nyugati államok kifejezetten azért ellenezték, mert az államok többsége ragaszkodott a kilakoltatás, illetve az apartheid belefoglalásához. Ratner, Abrams, Bischoff (2009) 57.

¹⁷⁸ Ford (2007) 169–70.

¹⁷⁹ Ratner, Abrams, Bischoff (2009) 58.

¹⁸⁰ Ford (2007) 170; Schaack (1999) 823, 174. l.j.; Fourth Report on the Draft Code of Offences Against the Peace and Security of Mankind, Mr. Doudou Thiam, Special Rapporteur, 1986, 56, 10–1. §§

¹⁸¹ Seventh Report on the Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind, Mr. Doudou Thiam, Special Rapporteur, 1989, 86, 38. §

1991-ben elfogadott tervezet úgy rendelkezett, hogy az emberiesség elleni bűncselekmények békeidőben is büntetendők, amennyiben az elkövetésre módszeresen vagy tömegesen kerül sor.¹⁸²

2.2.A 90-es évek nemzetközi törvényszékeinek alapokmányai

A hidegháború időszakában jelen levő alapvető érdekellentétek miatt a nemzetközi büntetőjog területén tényleges felelősségre vonás, illetőleg igazán átfogó jellegű eredmények nem valósulhattak meg.¹⁸³ Azonban a kétpólusú világrendszer felbomlása után kitörő etnikai konfliktusok közül a BT kettő esetében az elkövetők felelősségre vonásáról, és egyúttal egy-egy *ad hoc* nemzetközi törvényszék létrehozásáról döntött,¹⁸⁴ nem sokkal később pedig egy állandó nemzetközi büntetőbíróság felállítására is sor került. Ugyanakkor, az egyes nemzetközi bíróságok statútumaiban foglalt emberiesség elleni bűncselekmény meghatározások, valamint a hozzájuk kapcsolódó joggyakorlatok eltérnek.¹⁸⁵

*

Mivel a volt Jugoszláviában zajló konfliktus során elkövetett atrocitások hatalmas méreteket öltöttek,¹⁸⁶ 1993-ban az ENSZ Biztonsági Tanácsa ('BT') egy *ad hoc* Nemzetközi Törvényszéket ('ICTY') hozott létre.¹⁸⁷ Statútumának 5. cikke szerint az ICTY kizárólag akkor volt jogosult eljárni emberiesség elleni bűncselekmény esetén, amennyiben azt nemzetközi vagy belső fegyveres konfliktus során követik el.¹⁸⁸ Első pillantásra úgy tűnik, hogy a nürnbergi háborús nexus ismét visszatér (a nem-nemzetközi jellegű fegyveres konfliktusokra is kiterjesztve), hiszen tartalmában elég közel állónak látszik az IMT Alapokmányában foglaltakkal,¹⁸⁹ de a gyakorlatban a helyzet egészen más.

Az ENSZ főtitkár jelentésébe foglaltak szerint az *ex post facto* jogalkotás elkerülése végett az ICTY által alkalmazott jognak (ezáltal a Statútumában foglalt meghatározásoknak is) kétségtelenül a nemzetközi szokásjog részének kell lennie, az IMT Alapokmánya pedig ebbe a körbe tartozik.¹⁹⁰ Ford szerint ebből fakadóan ICTY Statútumának a megszövegezői kételkedhettek abban, hogy az emberiesség elleni bűncselekmények nemzetközi szokásjogi

¹⁸² Schaack (1999) 823; ILC Report, 43rd Sess., 1991, 96–7.

¹⁸³ Szemesi (2006)

¹⁸⁴ Sztancs (2006)

¹⁸⁵ Bassiouni (2011) 169–70.

¹⁸⁶ Meron (2004) 520.

¹⁸⁷ S/RES/827 (1993)

¹⁸⁸ Id. Art. 5, Statute of the International Tribunal (1993)

¹⁸⁹ Papné Papp (2024) 61.

¹⁹⁰ Ford (2007) 175; Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 2 of Security Council resolution 808 (1993), 35. §

meghatározása már nem tartalmazza a nürnbergi nexust.¹⁹¹ Meron ezzel szemben úgy véli a jelentés „helyesen” arra utal hogy emberiség elleni bűncselekmények fegyveres konfliktuson kívül is elkövethetőek,¹⁹² és az egyértelműen elutasítja a nexust.¹⁹³ Továbbá az államok javarésze sem követelte meg a kapcsolatot sem fegyveres konfliktussal, sem pedig egy másik bűncselekménnyel.¹⁹⁴

Ugyanakkor az ICTY-t felállító BT tagok többsége – Egyesült Államok, Oroszország, Egyesült Királyság és Franciaország – az emberiség elleni bűncselekményeket akkor tekintette büntethetőnek az 5. cikk alatt, ha fegyveres konfliktusban követik el őket, bár az nem nyilvánvaló, hogy tényállási elemnek tekintették-e.¹⁹⁵ Schabas szerint a fegyveres konfliktus fennállásának követelménye azért került bele a Statútumba, mert az ENSZ Titkárságon munkálkodó jogászok a nemzetközi szokásjog részének tekintették, és ez ellen az ENSZ BT sem ellenkezett.¹⁹⁶ Ugyanakkor, a Tadić-ügyben az USA *amicus curiae* beadványában már egyértelműen az emberiség elleni bűncselekmények tilalmának békeidőre való kiterjedése mellett foglalt állást.¹⁹⁷

Az ICTY Statútumának születését övező ellentmondások feloldására a joggyakorlat szolgáltat megoldást. E tekintetben figyelemreméltó a Fellebbviteli Kamara által a Tadić-ügyben az ICTY joghatóságáról hozott döntés, amely szerint „[i]mmár a nemzetközi szokásjog állandósult szabálya, hogy az emberiség elleni bűncselekmények nem követelik meg a nemzetközi fegyveres konfliktushoz való kapcsolatot.”¹⁹⁸ A Nikolić-ügyben a Kamara a Tadić-ügyre hivatkozva szintén megállapította, hogy Nürnberg óta a koncepció bizonyos autonómiát élvez.¹⁹⁹ A Fellebbviteli Kamara a Tadić-ügyben hozott ítéletében úgy fogalmazott, hogy „a fegyveres konfliktusra vonatkozó követelmény joghatósági elem” és „a Statútum [...] többet követel meg, mint a nemzetközi szokásjog.”²⁰⁰ A Kupreškić-ügyben hozott ítélet szerint az

¹⁹¹ Ford (2007) 175.

¹⁹² Meron (1995) 557. Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 2 of Security Council resolution 808 (1993), 47. §. L. még: Schaack (1999) 827.

¹⁹³ Meron (1994) 86; Interim Report of the Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992), 1993, 49. §

¹⁹⁴ O'Brien (1993) 649; Schaack (1999) 826–7.

¹⁹⁵ Ratner, Abrams, Bischoff (2009) 57; Provisional Verbatim Record of the 3270th Meeting, 1993, Security Council, 11, 16, 19, 45.

¹⁹⁶ Schabas (2012) 12–3.

¹⁹⁷ Ratner, Abrams, Bischoff (2009) 57; *Tadić* (ICTY), Submission of the Government of The United States Of America Concerning Certain Arguments Made By Counsel For The Accused in the Case of the Prosecutor of the Tribunal v. Dusan Tadić, 33.

¹⁹⁸ *Tadić* (ICTY), Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 141. §

¹⁹⁹ *Nikolić* (ICTY), Review of Indictment Pursuant to Rule 61, 26. §

²⁰⁰ *Tadić* (ICTY), Judgement, 251. §§

emberiesség elleni bűncselekmények fejlődése a háborús bűncselekményekkel való kapcsolat fokozatos elvetését támasztja alá.²⁰¹

Tehát joggyakorlatában az ICTY hozzájárult azon tendenciához, hogy az emberiesség elleni bűncselekményeket minél inkább elválasszák a fegyveres konfliktustól, bár a Statútumában szereplő fordulat miatt mégsem tudta a koncepciót maradéktalanul elszakítani tőle.²⁰² Ugyanakkor a kitétel tartalmát illetően a Tadić-ügyben megállapította, hogy a „fegyveres konfliktus során elkövetett” szavak nem követelnek meg mást, mint „fegyveres konfliktus fennállását az adott időben és helyen,”²⁰³ a Kunarac et al.-ügyben pedig ugyancsak arra jutott, hogy a követelmény „csupán egy joghatósági előfeltétel, amely teljesül annak bizonyításával, hogy fegyveres konfliktus folyt és a vádlott cselekményei objektíve földrajzilag, valamint időben is kapcsolódnak a fegyveres konfliktushoz.”²⁰⁴ A Vasiljević-ügyben hozott ítélet a korábbi megállapításokat támogatva deklarálta, hogy a fordulat nem követel meg semmilyen materiális kapcsolatot a fennálló fegyveres konfliktussal.²⁰⁵ Tehát az ICTY értelmezésében nem szükséges, hogy az atrocitás maga bármilyen fegyveres konfliktussal összefüggésben valósuljon meg legyen, de utóbbinak az elkövetés időpontjában mégis fenn kell állnia,²⁰⁶ az tárgyi előfeltétele a bűncselekmények.²⁰⁷ Ez a követelmény végső soron összhangban van azzal a körülménnyel, hogy a Statútum elfogadásakor,²⁰⁸ illetve működésének kezdetekor, fegyveres konfliktus zajlott.²⁰⁹

Érdemes egybevetni az IMT és ICTY alapokmányába foglalt kitételeket a joggyakorlat fényében. A nürnbergi nexus megkövetelte, hogy az emberiesség elleni bűncselekmények kapcsolódjanak valamilyen szinten a béke elleni, illetve háborús bűncselekmények kategóriájához. Ezzel szemben a ICTY saját értelmezése valamilyen szinten „szerény előrelépést” jelent, hiszen materiális kapcsolódást nem kíván meg.²¹⁰ Továbbá, amíg a IMT Alapokmánya szerint elméletben a büntethetőség szempontjából irreleváns, hogy elkövetéskor a háború kitört-e már, addig az ICTY időben és térben fegyveres konfliktus fennállásához kötötte az emberiesség elleni bűncselekményt. Gyakorlatban annyiban más a helyzet, hogy az IMT is többnyire a háború kitörése után elkövetett cselekményekért állapította meg a főbűnösök

²⁰¹ *Kupreškić et al.* (ICTY), Trial Judgement, 577. §

²⁰² Dinstein (2000) 386.

²⁰³ *Tadić* (ICTY), Judgement, 249. §

²⁰⁴ *Kunarac et al.* (ICTY), Judgement, 83. §. L. még: *Kupreškić et al.* (ICTY), Trial Judgement, 546. §

²⁰⁵ *Vasiljević* (ICTY), Trial Judgement, 38. §

²⁰⁶ Sántha (2008) 53; Papné Papp (2024) 61–2.

²⁰⁷ Kussbach (2005) 164.

²⁰⁸ Van Den Herik (2010) 83.

²⁰⁹ Kirs (2011) 60.

²¹⁰ O'Brien (1993) 650.

felelősségét, és feltételezte a nexus meglétét azon atrocitások esetében, amelyek a háború alatt valósultak meg (lásd a 1.1. fejezetben). Ezért ebből a szempontból az ICTY Statútuma mégis összhangban van az IMT döntéseivel.²¹¹ Továbbá nem elhanyagolható, hogy az ICTY esetében a fennálló fegyveres konfliktus lehet belső jellegű is, még az IMT kifejezetten nemzetközi fegyveres konfliktushoz (háborúhoz) való kapcsolódást követelt meg. Végül kiemelendő, hogy még az IMT esetében nem teljesen egyértelmű, hogy a nexus esetében egy joghatóságot szűkítő kritériumról, vagy tényleges tényállási elemről volt szó, addig az ICTY joggyakorlata kétséget kizáróan csupán joghatósági előfeltételként kezelte a fegyveres konfliktus fennállásának követelményét, és megállapította, hogy az emberiség elleni bűncselekmények nemzetközi szokásjogi meghatározásának az egyébként nem képezi részét.²¹²

*

Mindössze egy évvel az ICTY felállítása után a BT ismét egy *ad hoc* nemzetközi büntetőtörvényszék létrehozása mellett döntött, immár a ruandai konfliktusban elkövetett atrocitásokért való felelősségre vonás céljából ('ICTR').²¹³ Szembetűnő különbség merül fel a két *ad hoc* törvényszék között a materiális joghatóság körében:²¹⁴ az elkövetéskor nem kell semmilyen fegyveres összeütközésnek fennállnia,²¹⁵ annak helyét átveszi a polgári lakosság elleni széleskörű és szisztematikus támadás során, nemzeti, politikai, népi, faji vagy vallási alapon történő elkövetésre való utalás.²¹⁶ A szakértői bizottság 1994-es időközi jelentésében megállapította, hogy az IMT óta az emberiség elleni bűncselekmények jelentős fejlődésen ment keresztül, az elkövethető háborútól függetlenül is.²¹⁷ Az ENSZ főtitkár jelentése megerősíti, hogy nem indokolt az ICTR Statútumának kizárólag a fegyveres konfliktusok során megvalósuló atrocitásokra való alkalmazása.²¹⁸

A két *ad hoc* törvényszék „testvéri kapcsolata”²¹⁹ többek között abban is megmutatkozik, hogy tekintettel arra, hogy BT határozat hozta létre mindkét statútumot, annak megszövegezőinek szándéka – a legalitás elvével összhangban – kizárólag a kétségkívül szokásjogot tükröző

²¹¹ Id.

²¹² Összehasonlítást l. még: Ambos (2022) 54.

²¹³ Bassiouni (2011) 183; S/RES/955 (1994)

²¹⁴ Akavan (1996) 503.

²¹⁵ Papné Papp (2024) 63.

²¹⁶ Dinstein (2000) 379; Art. 3, Statute of the International Tribunal for Rwanda (1994). Hivatalos fordítás: 1999. évi CI. törvény.

²¹⁷ Preliminary report of the Independent Commission of Experts established in accordance with Security Council resolution 935 (1994), 1994, 23–5, 108–18. §§

²¹⁸ Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 5 of Security Council Resolution 955 (1994), 1995, 11, note 5.

²¹⁹ Béres (2021) 27.

nemzetközi jogi szabályok alapokmányba foglalása volt, ezért a nemzetközösség nexushoz való hozzáállásának a bizonyítékként is értékelhetők.²²⁰

*

Mindeközben az ILC 1991-es emberiség békéje és biztonsága elleni bűncselekményekről szóló tervezete változásokon ment keresztül, de fegyveres konfliktusra vonatkozó bármiféle utalás nélkül maradt egészen annak 1996-os befejezéséig, amelyet az IMT utáni nemzetközi jogi eszközökkel, illetve az ICTY-nak a Tadić-ügyben tett megállapításaival indokolt.²²¹

Az 1991-es tervezet elfogadását ugyanakkor bonyolította az állandó büntetőbíróság státútumának elfogadására vonatkozó eljárás, amelynek megfontolására az ENSZ Közgyűlés ugyanebben az évben hívta fel az ILC-t.²²² Az ILC 1994-ben a státútum tervezetéről jelentést terjesztett a Közgyűlés 49. ülése elé, amely végül úgy döntött, hogy – először egy *ad hoc* bizottságot felállítva a javaslat megvitatására – majd az 50. ülésen megtárgyalja azt.²²³ Maga a jelentés nem határozta meg az emberiség elleni bűncselekményeket, ugyanis az alkalmazható nemzetközi egyezmény hiányában nehézséget okozott.²²⁴ Az *ad hoc* bizottság 1995-ös jelentésében nem tisztázták a kérdést, hogy az emberiség elleni bűncselekmények tekintetében szükséges-e fegyveres konfliktus fennállása.²²⁵ Néhány állam annak elvetése mellett érvelve kiemelte az ICTR Státútumát, illetve az ICTY Tadić-ügyben hozott joghatóságra vonatkozó döntését.²²⁶ Mások azon az állásponton voltak, hogy az emberiség elleni bűncselekményeket rendre fegyveres konfliktus alatt követik el (csak kivételesen békeidőben), továbbá a nemzetközi szokásjog létezése ezen a téren kérdéses a jogi dokumentumokba foglalt ellentmondásos definíciók miatt.²²⁷

Egy évvel később már felállításra került az Előkészítő Bizottság ('PrepCom') egy potenciális státútum-tervezet elkészítése céljából.²²⁸ A fegyveres konfliktusokhoz való kapcsolódás kérdése felmerült a PrepCom ülésein, illetve a Római Konferencián folyó vitákban is, bár az

²²⁰ Ratner, Abrams, Bischoff (2009) 57. Ezzel szemben Schabas úgy gondolja, hogy az ICTR esetében a státútum megfogalmazói úgy tekintették, a nexus elvetése a szokásjogtól való eltérést jelent. Schabas (2010) 145. Ugyanakkor meglátásom szerint a jelentés amikor úgy fogalmaz, hogy az ICTR olyan nemzetközi dokumentumokat is materiális joghatósága körébe vont, amelyek nem feltétlenül részei a szokásjognak, akkor kifejezetten a II. Kiegészítő Jegyzőkönyvre, illetve a közös 3. cikk kriminalizálására gondol, és nem az emberiség elleni bűncselekmények definíciójára. Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 5 of Security Council Resolution 955 (1994), 1995, 3–4, 11–2. §

²²¹ Ford (2007) 170-1; ILC Report, 48th Sess., 1996, 45, 48.

²²² Allain, Jones (1997) 100; Ford (2007) 177.

²²³ Bassiouni, Schabas (2016) 71.

²²⁴ Art. 20, ILC Report 46th Sess., 1994, 38, 40.

²²⁵ Hall, Ambos (2016) 156.

²²⁶ Report of the Ad Hoc Committee on the Establishment of an International Criminal Court, 1995, 79. §

²²⁷ Id.

²²⁸ Cryer (2009) 121. Establishment of an international criminal court, 1995, A/RES/50/46.

ekkori jogtudomány többsége szerint az emberiesség elleni bűncselekményeknek már nem volt követelménye.²²⁹

A PrepCom 1996-os jelentése szerint a nézetek eltértek, több delegáció azon véleményének adott hangot, hogy a fegyveres konfliktus a hatályos jogszabályok – például a genocídiummegyezmény, a SZET 10. számú rendelkezése, illetve az ICTR Statútuma – alapján már nem része az emberiesség elleni bűncselekményeknek.²³⁰ Az Egyesült Államok szerint nincs arra bizonyíték, hogy a nürnbergi és a tokiói alapokmányok megszövegezői „úgy gondolták volna, hogy a nexus jog által megkövetelt lenne.”²³¹ Ugyanakkor, Kína azzal érvelt, hogy az emberiesség elleni bűncselekményeket általánosságban meghatározó négy törvényszéki statútum a háborús bűnösök üldözését szolgálta, a nemzetközi humanitárius jog pedig értelemszerűen csak a háború idején elkövetett cselekményekkel foglalkozott.²³² Oroszország szerint a korábbi tapasztalatok alapján csak egy fegyveres konfliktussal való kapcsolat fennállása esetén kerültek a nemzetközösség figyelmébe emberiesség elleni bűncselekmények, ezért annak megkövetelése szükséges.²³³ Végül a PrepCom által készített statútumtervezetben szereplő emberiesség elleni bűncselekmény definícióba opcióként bekerült a 'fegyveres konfliktusban' kitétel.²³⁴

Rómában „maréknyi küldöttség” szeretne volna az emberiesség elleni bűncselekmények tényállásában a fegyveres konfliktus fennállását vizsgálni.²³⁵ A kínai delegált szerint a cikkely bevezető rendelkezéseinek, az ún. *chapeau*-nak tartalmaznia kellene a 'fegyveres konfliktus' kifejezést.²³⁶ Szíria álláspontja szerint a tokiói és nürnbergi törvényszék alapja a fegyveres konfliktusok keretében elkövetett emberiesség elleni bűncselekmények voltak.²³⁷ Ugyanakkor az államok többsége mégis úgy vélte egy ilyen korlátozás – a háborús bűncselekmények mellett – kvázi feleslegessé tette volna a kategóriát, továbbá a Nürnberg utáni fejlődéssel is ellentétes lett volna.²³⁸ Ennek eredményeként a Római Statútumba foglalt emberiesség elleni bűncselekmény *chapeau*-ja végül nem tesz említést se fegyveres

²²⁹ deGuzman (2000) 358–9.

²³⁰ Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court, 1996, 89. §

²³¹ United States Delegation, Crimes Against Humanity: Lack of a Requirement for a Nexus to Armed Conflict, 1996, 2-3; Schabas (2010) 146.

²³² 'Crimes Against Humanity' Must be Precisely Defined Say Speakers in Preparatory Committee for International Court, 26 March 1996.

²³³ Id.

²³⁴ Schabas (2010) 146; Report of the Preparatory Committee on the establishment of an International Criminal Court, 1998, 25–6.

²³⁵ Id. 147.

²³⁶ UN Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, Summary Record of the 3rd Meeting, 1998, 74. §

²³⁷ Id., Summary Record of the 4th Meeting, 1998, 10. §

²³⁸ Robinson (1999) 45–6.

konfliktusról, se más bűncselekményhez való kapcsolódás követelményéről.²³⁹ Az alapcselekménynek csupán egy, a polgári lakosság elleni átfogó vagy módszeres támadás részének kell lennie,²⁴⁰ és maga e támadás nem feltétlenül hagyományos értelmében vett katonai támadás, hiszen megvalósulhat bármely elkövetési magatartás tényállásszerű elkövetése révén.²⁴¹

A Római Statútum – szemben az ICTY és ICTR alapokmányával – egy nemzetközi egyezmény és nem kívánja kodifikálni a nemzetközi szokásjogot.²⁴² Ettől függetlenül, a megszövegezők közel kétszáz államot képviselve kifejezetten elutasították a fegyveres konfliktust, mint követelményt, egyúttal megerősítették, hogy a polgári lakosság elleni átfogó vagy módszeres támadás meglepte elegendő.²⁴³ Ugyanakkor, a Római Statútum nem deklarálja kifejezetten az emberiesség elleni bűncselekmények tilalma hatályának békeidőkre való kiterjedését.²⁴⁴

Nem meglepő, hogy az Egyezménytervezet is a Római Statútum definícióját veszi át, hiszen ez a meghatározás „széles körben elfogadott az államok között.”²⁴⁵ Valóban, az ICC az első állandó nemzetközi büntetőbíróság, amelyet nemzetközi szerződés hozott létre, ebből kifolyólag stabil jogi alap és elfogadottság tulajdonítható neki.²⁴⁶ Továbbá, a Római Statútum emberiesség elleni bűncselekmény meghatározása 165 állam egyeztetésén alapul,²⁴⁷ és jelenleg 124 állam ismeri el magára nézve kötelező érvényűnek.²⁴⁸ Ugyanakkor az Egyezménytervezet mégis szintet lép: nemcsak hogy a háborús nexust mellőzi, de kifejezetten deklarálja az emberiesség elleni bűncselekmények tilalma hatályának békeidőre való kiterjedését is.²⁴⁹

²³⁹ Art. 7, Rome Statute (1998). Ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy az üldözés tényállásának egyik eleme az IMT nexusára emlékeztető, bár ez a kitétel nem feltétlen tükrözi a nemzetközi szokásjogot. Id. Art. 7(1)(h); Schabas (2010) 177. L. pl.: *Kupreškić et al.* (ICTY), Trial Judgement, 580. §. Mindenesetre a fegyveres konfliktustól teljes mértékben elválnak az üldözés, ti. másik emberiesség elleni bűncselekménnyel, továbbá népirtással kapcsolatban is elkövethető. Van Den Herik (2010) 86, 24. l.j.

²⁴⁰ Art. 7, Rome Statute (1998).

²⁴¹ Ádány (2014) 108.

²⁴² deGuzman (2011) 63; Art. 10, Rome Statute (1998)

²⁴³ Schaack (1999) 845.

²⁴⁴ Biedermann (2013) 44.

²⁴⁵ First report on crimes against humanity, by Mr. Sean D. Murphy, Special Rapporteur, 2015, 8. § A 2023-ban megfogalmazott ljubljanai-hágai kiadatási egyezmény is alapvetően a Római Statútum meghatározását veszi át. Art. 5(2), Ljubljana-The Hague Convention on International Cooperation in the Investigation and Prosecution of the Crime of Genocide, Crimes against Humanity, War Crimes and other International Crimes.

²⁴⁶ Varga (2006) 95.

²⁴⁷ Sadat (2018) 696.

²⁴⁸ „The States Parties to the Rome Statute.” bit.ly/4fwG8yx (2024. 11. 14.)

²⁴⁹ Art. 3, Draft articles on Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity, 2019.

Konklúzió

A dolgozat az emberiesség elleni bűncselekmények és a fegyveres konfliktus kapcsolatát vizsgálta a releváns nemzetközi dokumentumok alapján. Az Egyezménytervezetet övező vitára tekintettel megállapítható, hogy az államok többsége üdvözli az emberiesség elleni bűncselekmények tilalmának fegyveres konfliktustól független meghatározását. Ugyanakkor valójában két további konklúzió is levonható, amelyeket érdemes egymástól hangsúlyosabban elhatárolva kezelni: az emberiesség elleni bűncselekmények a nemzetközi szokásjog szerint soha nem kívánták meg, hogy elkövetéskor fegyveres konfliktus álljon fenn, és nagy valószínűséggel az azzal való kapcsolat sem képezte annak tényállási elemét.

Az IMT Alapokmánya, továbbá ítélete is megerősíti, hogy emberiesség elleni bűncselekmény elkövethető a „háború előtt” is, azaz az elkövetéskor fegyveres konfliktusnak nem kell fennállnia. Bár az ötvenes és kilencvenes évek közötti időszakot a sporadikus állami gyakorlat jellemzi,²⁵⁰ ebben az időszakban az ILC dokumentumai nyomán képes volt tovább fejlődni az emberiesség elleni bűncselekmények koncepciója.²⁵¹ Ezen dokumentumok közül egy sem kívánta meg fegyveres konfliktus fennállását. Továbbá, az ekkor elfogadott nemzetközi egyezményeket is a békeidőben való elkövetés tilalmának deklarálása jellemzi. Bár az ICTY Statútumába a fegyveres konfliktus során való elkövetés követelménye belekerült a meghatározásba, ugyanakkor joggyakorlata hamar tisztázta, hogy egy tisztán joghatósági előfeltételről van szó, és a bűncselekmény nemzetközi szokásjogi definíciója nem tartalmaz ilyen kritériumot. Ezért megállapítható, hogy az Egyezménytervezet azon rendelkezése, amely szerint az emberiesség elleni bűncselekmények nemzetközi bűncselekmények, akkor is, ha békeidőben követik el őket, valójában egészen a bűncselekmény pozitív jogban való megjelenése óta megállja a helyét.

Valamelyest nehezebb állást foglalni a háborús nexust illetően. Az IMT Alapokmánya megkövetelte az emberiesség elleni bűncselekmények és a második világháború között egy közvetett kapcsolat fennállását: a bűncselekménynek kapcsolódnia kellett valamilyen szinten egy olyan deliktumhoz, amely természeténél fogva csak fegyveres konfliktus kontextusában valósítható meg. Bár elméletben a háború kitörése előtti cselekmények is tényállásszerűek voltak, de gyakorlatban – a bizonyítási nehézségek miatt – mégis a háború alatti magatartások bizonyultak perdöntőnek. Valószínűleg ebből fakad, hogy az IMT után paradox módon a nexusról a békeidőben való elkövetés tilalmának, továbbá a fegyveres konfliktus fennállása követelményének kérdésére tolódott át a hangsúly. Az IMT és IMTFE Alapokmányát

²⁵⁰ Ford (2007) 182, 309. l.j.

²⁵¹ deGuzman (2011) 63.

leszámítva kizárólag a Nürnbergi alapelvekben találkozni a háborús nexus kritériumával, bár tekintettel arra, hogy a dokumentum ugyancsak a második világháborút követő felelősségre vonás kontextusában született, és az államok annak szokásjogi voltát megfogalmazása előtt fogadták el, a követelmény átvétele nem bír nagy jelentőséggel.

Eltérő álláspontokkal találkozni mind a szakirodalomban, mind a bírósági döntésekben annak tekintetében, hogy mikor szűnhetett meg a nexus tényállási elem lenni. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntése szerint az ötvenes években a nexus bizonyítása már nem volt szükséges.²⁵² Cassese ezt vitatja: szerinte csak a hatvanas években, az 1968-as elévülést-kizáró egyezmény környékén kezdett kialakulni egy olyan általános szabály, amely már nem tekintette tényállási elemnek a fegyveres konfliktust.²⁵³ Ford szerint a nexus a szokásjogból valamikor 1968 és 1984 között kopott ki,²⁵⁴ még Ratner, Abrams és Bichoff szerint a fegyveres konfliktushoz való kapcsolat 1975-re már megszűnt.²⁵⁵ Tan úgy gondolja, a gyakorlat, illetve az *opinio juris* hiánya miatt nem helyénvaló következtetést levonni arra nézve, hogy a szokásjog mely pillanatban módosult.²⁵⁶

Alapvetően, a dolgozatban vizsgált nemzetközi jogi dokumentumok alapján sokkal valószínűbbnek tűnik, hogy az emberiesség elleni bűncselekményeknek a háborús nexus sem képezte soha tényállási elemét, és csupán az IMT joghatóságára vonatkozott ez a követelmény.²⁵⁷ Ugyanis a háborús nexus (más bűncselekményhez való kapcsolódás) tisztavirágéletű volt, valójában a második világháborút követő felelősségre vonás kontextusán kívül nem létezett (sőt, már a SZET 10. számú rendelkezése sem tartalmazta), ráadásul azt az ILC 1954-ben már elvetette. Továbbá az IMT egy *ad hoc* törvényszék volt, kifejezetten a háborús bűnösök megbüntetésére létrehozva,²⁵⁸ így joghatóságának leszűkítése egy adott eseményhez kapcsolódó bűncselekményekre nem csak hogy elképzelhető, hanem egyenesen elvárt. Ebből azonban téves lenne az általános, szokásjogi tényállási elemekre következtetni. Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a fegyveres konfliktushoz való kapcsolódás az IMT Alapokmányában egy kontextus specifikus rendelkezés volt (az ICTY Statútumában foglalt fegyveres konfliktus fennállását megkövetelő kritériumhoz hasonlóan), amely azt szolgálta,

²⁵² Kolk and Kislyiy (ECHR), Admissibility Decision; Penart (ECHR), Admissibility Decision; Korbély (ECHR), Judgement, 82.§.

²⁵³ Cassese (2006) 413–4, 5. l.j.

²⁵⁴ Ford (2007) 183.

²⁵⁵ Ratner, Abrams, Bischoff (2009) 323.

²⁵⁶ Tan (2018a) 320–1.

²⁵⁷ Ahogy a 1.3. fejezetben bemutatásra került, a szakirodalomtól és bírósági döntésektől ez az álláspont sem idegen.

²⁵⁸ Schwelb (1946) 225–6.

hogy az IMT joghatósága csupán a második világháborúval összefüggésben elkövetett cselekményekre korlátozódjon.

Ami az Egyezménytervezetet illeti, a fentebb bemutatott fegyveres konfliktus fennállásának, továbbá az ahhoz való kapcsolódás (nexus) követelményének elhatárolására tekintettel valószínűleg célszerűbb lenne az érintett rendelkezés átfogalmazása annak érdekében, hogy a nemzetközi szokásjoggal összhangban egyértelműen elutasítsa az utóbbi kritériumot is.²⁵⁹

Mindenesetre hangsúlyozandó, hogy a dolgozatomban nemzetközi jogi dokumentumok vizsgálata folytán jutott az ismertetett következtetésre. Elképzelhető, hogy árnyaltabb képet kapunk, amennyiben a nemzeti jogalkotás, és jogalkalmazás figyelembevételével kíséreljük meg a nemzetközi szokásjog azonosítását, ezért ezen irány a jövőbeni kutatások alapjául szolgálhat.

²⁵⁹ Például az Egyesült Államok javaslatának megfelelően az „idején” helyett a „kontextusában” kifejezés használata megfelelőbbnek tűnik („függetlenül attól, hogy fegyveres konfliktus kontextusában követték-e el, vagy sem”). Comments from the US, 2023, 4.

Bibliográfia

Szakirodalom

Ádány Tamás Vince. *A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága*. Pázmány Press, 2014.

Ádány Tamás Vince and Varga Réka. "53/1993. (X. 13.) AB határozat – el nem évülő nemzetközi bűncselekmények." In *Az Alkotmánybírósági gyakorlat: Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata 1990–2020*, első kötet, edited by Gárdos-Orosz Fruzsina and Zakariás Kinga. HVG-ORAC, 2021.

Akravan, Payam. "The International Criminal Tribunal for Rwanda: The Politics and Pragmatics of Punishment." *American Journal of International Law* 90, no. 3 (1996): 501–9.

Allain, Jean and John R. W. D. Jones. "A Patchwork of Norms: A Commentary on the 1996 Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind." *European Journal of International Law* 8, no. 1 (1997): 100–17.

Ambos, Kai. *Treatise on International Criminal Law. Volume II, The Crimes and Sentencing*. Oxford University Press, 2022.

Ambos, Kai and Steffen Wirth. "The Current Law of Crimes Against Humanity: An analysis of UNTAET Regulation 15/2000." *Criminal Law Forum* 13, no. 1 (2002): 1–90.

Bárd Károly. "Történelmi igazságtétel – Ötven évvel az Eichmann per után." *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica* 74 (2012): 35–49.

Bassiouni, M. Cherif, and William Schabas. *The Legislative History of the International Criminal Court, Vol. 1*. Brill Nijhoff, 2016.

Bassiouni, M. Cherif. *Crimes against Humanity: Historical Evolution and Contemporary Application*. Cambridge University Press, 2011.

Bassiouni, M. Cherif. „Crimes Against Humanity: The Case for a Specialized Convention.” *Washington University Global Studies Law Review* 9, no. 4 (2010): 575–93.

- Bassiouni, M. Cherif. *Crimes against Humanity in International Criminal Law*. Kluwer Law, 1999.
- Béres Nóra. *A biztonsági tanács által a nemzetközi büntetőbíróság elé utalt helyzetek legfontosabb jogi problémái*. Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, 2021.
- Biddle, Francis. The Nurnberg Trial. *Virginia Law Review* 33, no. 6 (1947): 679–96.
- Biedermann Zsuzsanna. "Genocídium és destabilizáció az afrikai Nagy Tavak régióban – Ajánlások a megelőzésre." PhD diss., Budapesti Corvinus Egyetem, 2013.
- Blutman László. "Nemzetközi szokásjog." In *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, edited by Jakab András and Fekete Balázs. 2018. bit.ly/3CgtOEm (2024. 11. 14.)
- Cassese, Antonio, *et al.* *Cassese's International Criminal Law*. Oxford University Press, 2013.
- Cassese, Antonio, ed. *The Oxford Companion to International Criminal Justice*. Oxford University Press, 2009.
- Cassese, Antonio. "Balancing the Prosecution of Crimes Against Humanity and Non-Retroactivity of Criminal Law: The Kolk and Kislyiy V. Estonia Case Before the ECHR (May 2006)." *Journal of International Criminal Justice* 4, no. 2 (2006): 410–8.
- Cassese, Antonio. "Crimes against Humanity." In *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*, edited by Antonio Cassese. Oxford University Press, 2002.
- Clark, Roger S. "Crimes against humanity at Nuremberg." In *The Nuremberg trial and international law*, edited by George Ginsburgs and V.N. Kudriavtsev. Kluwer Academic, 1990.
- Cryer, Robert. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge University Press, 2009.
- Csapó Zsuzsanna. "Afrikai Nemzetközi Büntetőbíróság versus ICC? Egy esetleges regionális nemzetközi büntetőbíróság felállításának gondolata." In *Emlékkötet Herczegh Géza születésének 90. évfordulója alkalmából*. Publikon Kiadó, 2018.

- de Vabres, Donnedieu. "The Judgment of Nurnberg and the Principle of Legality of Offenses and Penalties." *Review of Penal Law and Criminology* (1947). Translated by J. Herrison.
- deGuzman, Margaret M. "Crimes Against Humanity." In *Research Handbook On International Criminal Law*, edited by Bartram S. Brown. Edgar Elgar Publishing, 2011.
- deGuzman, Margaret M. "The Road from Rome: The Developing Law of Crimes against Humanity." *Human Rights Quarterly* 22, no. 2 (2000): 335–403.
- Destexhe, Alain. *Rwanda and Genocide in the Twentieth Century*. Pluto Press, 1995.
- Dinstein, Yoram. "Case Analysis: Crimes Against Humanity After Tadić." *Leiden Journal of International Law* 13, no. 2 (2000): 373–93.
- Dubler, Robert and Matthew Kalyk. *Crimes against Humanity in the 21st Century*. Brill Nijhoff, 2018.
- Dubler, Robert. "What's in a Name? A Theory of Crimes Against Humanity." *Australian International Law Journal* 15 (2008): 85–107.
- Ford, Stuart. "Crimes Against Humanity at the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia: Is a Connection with Armed Conflict, Required?" *UCLA Pacific Basin Law Journal* 24, no. 2 (2007): 125–200.
- Gellér Balázs József. *Nemzetközi büntetőjog Magyarországon, adalékok egy vitához (egyres jellemzők leírása és diagnózis kísérlet)*. Tullius, 2009.
- Gellért Ádám. "A Legfelsőbb Bíróság újabb ítélete a Korbély-ügyben. A tatai rendőrkapitányságnál 1956. október 26-án történekről." *Jogesetek Magyarázata* 1, no. 4 (2010): 35–45.
- Goldenberg, Sydney L. "Crimes against Humanity 1945-1970." *Western Ontario Law Review* 10 (1971): 1–55.
- Goldstein, Antal. "Crimes against Humanity: Some Jewish Aspects." *Jewish Yearbook of International Law* 1 (1948): 206–25.

- Green, Leslie C. "War Crimes, Crimes against Humanity, and Command Responsibility." *Naval War College Review* 50, no. 2 (1997): 26–68.
- Gulyás Éva. "A genocídium fogalmának változásai. Gondolatok az 1948-as genocídium egyezmény 70. évfordulóján." *REGIO* 26, no. 3 (2018): 5–61.
- Hall, Christopher K. and Kai Ambos. "Article 7. Crimes against humanity." In *The Rome Statute of the ICC: A Commentary*, edited by: Otto Triffterer and Kai Ambos. C.H. Beck/Hart/Nomos, 2016.
- Hoffmann Tamás. "Crimes against the People – a Sui Generis Socialist International Crime?" *Journal of the History of International Law* 21, no. 2 (2019): 299–329.
- Hoffmann Tamás. "Az emberiesség elleni bűncselekmények nemzetközi és magyar jogi szabályozása." *Állam-és Jogtudomány* 58, no. 1 (2017): 29–55.
- Kirs Eszter. "Az ex-jugoszláv törvényszék (ICTY) hagyatéka a bosznia-hercegovinai ítélkezési gyakorlat fragmentáltsága tükrében." *Miskolci Jogi Szemle* 6, no. 1 (2011): 59–72.
- Kovács Péter. *Bevezetés a Nemzetközi Büntetőbíróság Joggyakorlatába*. Pázmány Press, 2020.
- Kovács Péter. *Nemzetközi büntetőbíráskodás*. In *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, edited by Jakab András and Fekete Balázs. 2018. bit.ly/3NTK1ll (2024. 11. 14.)
- Kussbach Erich. *Nemzetközi és Európai Büntetőjog*. Szent István Társulat, 2005.
- Lamb, Susan. "Nullum Crimen, Nulla Poena Sine Lege in International Criminal Law." In *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*. edited by Antonio Cassese. Oxford University Press, 2002.
- Linton, Suzannah. "Random Thoughts on Schabas-Stanton-Johansen." *Searching for the truth*, no. 25 (2002) bit.ly/40FYOro (2024. 11. 14.)
- Lippman, Matthew. "Crimes Against Humanity." *Boston College Third World Law Journal* 17, no. 2 (1997): 171–273.
- M. Nyitrai Péter. "A nemzetközi bűncselekmény koncepciója." *Jog-Állam-Politika* 2, no. 1 (2010): 3–23.

- M. Nyitrai Péter. *Nemzetközi és európai büntetőjog*. Osiris Kiadó, 2006.
- Meron, Theodor. "Procedural Evolution in the ICTY." *Journal of International Criminal Justice* 2, no. 2 (2004): 520–5.
- Meron, Theodor. "International Criminalization of Internal Atrocities." *The American Journal of International Law* 89, no. 3 (1995): 554–77.
- Meron, Theodor. "War Crimes in Yugoslavia and the Development of International Law." *The American Journal of International Law* 88, no. 1 (1994): 78–87.
- Mettraux, Guénaél. *International Crimes and the Ad Hoc Tribunals*. Oxford University Press, 2006.
- Nagy Károly. *Nemzetközi Jog*. Püski Kiadó, 1999.
- O'Brien, James C. "The International Tribunal for Violations of International Humanitarian Law in the Former Yugoslavia." *The American Journal of International Law* 87, no. 4 (1993): 639–59.
- Oppenheim, Lassa. *International law: a treatise. Vol. 2. Disputes, war and neutrality*. Edited by Hersch Lauterpacht. Longsman, 1969.
- Orentlicher, Diane. "Settling Accounts: The Duty to Prosecute Human Rights Violations of a Prior Regime." *Yale Law Journal* 100, no. 8 (1991): 2537–615.
- Papné Papp Petra. "Az emberiség elleni bűncselekmények a humanitárius nemzetközi büntetőjog rendszerében." PhD diss., Károli Gáspár Református Egyetem, 2024.
- Ratner, Steven R., Jason S. Abrams and James L. Bischoff. *Accountability For Human Rights Atrocities In International Law: Beyond The Nuremberg Legacy*. Oxford University Press, 2009.
- Robinson, Darryl. "Defining "Crimes Against Humanity" at the Rome Conference." *The American Journal of International Law* 93, no. 1 (1999): 43–57.
- Röling, Bernard V. A. and Antonio Cassese, *The Tokyo Trial and beyond: Reflections of a Peacemonger*. Polity Press, 1994.

Sadat, Leila Nadya. "A Contextual and Historical Analysis of the International Law Commission's 2017 Draft Articles for a New Global Treaty on Crimes Against Humanity." *Journal of International Criminal Justice* 16, no. 4 (2018): 683–704.

Sadat, Leila Nadya. "Crimes Against Humanity in the Modern Age." *American Journal of International Law* 107, no. 2 (2013): 334–77.

Sántha Ferenc. "Az emberiség elleni bűncselekmények." *Miskolci Jogi Szemle* 3, no. 1 (2008): 50–69.

Schabas, William. *Unimaginable Atrocities: Justice, Politics, and Rights at the War Crimes Tribunals*. Oxford University Press, 2012. [‘Schabas (2012b)’]

Schabas, William. "Genocide and Crimes against Humanity: Clarifying the Relationship." In *The Genocide Convention*, edited by H. G. Van Der Wilt, Harmen van der Wilt and Jeroen Vervliet. Brill Nijhoff, 2012. [‘Schabas (2012a)’]

Schabas, William. *An Introduction to the International Criminal Court*. Cambridge University Press, 2011.

Schabas, William. *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. Oxford University Press, 2010.

Schwarzenberger, Georg. *International Law as Applied by International Courts and Tribunals, vol II*. Stevens & Sons Ltd., 1968.

Schwelb, Egon. "Crimes against Humanity." *British Yearbook of International Law* 23, no. 1 (1946): 178–226.

Stimson, Henry L. "The Nuremberg Trial: Landmark in Law." *Foreign Affairs* 25, no. 1 (1947): 179–89.

Szemesi Sándor. "A Nemzetközi Büntetőbíróság intézménye a nemzetközi jogban." *Jogelméleti Szemle*, no. 2 (2006). bit.ly/4ftrIjr (2024. 11. 14.)

Sztancs Edit. "A Nemzetközi Büntetőbíróság és a magyar jog viszonya." *Debreceni Jogi Műhely* 3, no. 4 (2006). bit.ly/3YVvdcx (2024. 11. 14.)

- Tan, Yudan. "Prosecuting Crimes against Humanity before International Crimes Tribunal in Bangladesh: A Nexus with an Armed Conflict." In *Asian Yearbook of International Law* 24, edited by Seokwoo Lee and Hee Eun Lee. 2018. [’Tan (2018a)’]
- Tan, Yudan. "The Identification of Customary Rules in International Criminal Law." *Utrecht Journal of International and European Law* 34, no. 2 (2018): 92–110. [’Tan (2018b)’]
- Van Den Herik, Larissa. "Using Custom to Reconceptualize Crimes Against Humanity." In *Judicial Creativity at the International Criminal Tribunals*, edited by Shane Darcy and Joseph Powderly. Oxford University Press, 2010.
- Schaack, Beth Van. "Crimen sine lege: Judicial Lawmaking at the Intersection of Law and Morals." *The Georgetown Law Journal* 97, no. 1 (2008): 119–92.
- Schaack, Beth Van. "The Definition of Crimes Against Humanity: Resolving the Incoherence." *Columbia Journal of Transnational Law* 37, no. 3 (1999): 787–850.
- Varga Réka. "A Római Statútum jelentősége a nemzetközi jogban és a nemzetközi büntetőjogban." *Justum Aequum Salutare* 2, no. 1-2. (2006): 95–8.
- Wald, Patricia M. "Genocide and Crimes against Humanity." *Washington University Global Studies Law Review* 6, no. 3 (2007): 621–34.

Jogesetek

- Attorney General v. Eichmann (District Court of Jerusalem), Judgment, 40/61, 11 Dec 1961.
- Kolk and Kislyiy v. Estonia (ECHR), Admissibility Decision, Application no. 23052/04 & 24018/04, 17 Jan 2006.
- Korbély v. Hungary (ECHR), Judgement, Application no. 9174/02, 19 Sep 2008.
- Prosecutor v. Erdemović (ICTY), Judgement, Separate and Dissenting Opinion of Judge Cassese, IT-96-22-A, 7 Oct 1997.

Prosecutor v. Kaing Guek Eav alias Duch (ECCC), Judgement, 001/18-07-2007/ECCC/TC, 26 Jul 2010.

Prosecutor v. Kunarac et al. (ICTY), Judgement, IT-96-23 & IT-96-23/1-A, 12 Jun 2002.

Prosecutor v. Kupreškić et al. (ICTY), Trial Judgement, IT-95-16-T, 14 Jan 2000.

Prosecutor v. Nikolić (ICTY), Review of Indictment Pursuant to Rule 61, IT-94-2-R61, 20 Oct 1995.

Prosecutor v. Tadić (ICTY), Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, IT- 94-1-AR72, 2 Oct 1995.

Prosecutor v. Tadić (ICTY), Judgement, IT-94-1-A, 15 Jul 1999.

Prosecutor v. Tadić (ICTY), Submission of the Government of The United States Of America Concerning Certain Arguments Made By Counsel For The Accused in the Case of the Prosecutor of the Tribunal v. Dusan Tadić, 25 Jul 1993.

Prosecutor v. Vasiljević (ICTY), Trial Judgement, IT-98-32-T, 29 Nov 2002.

Trial of German Major War Criminals (IMT), Judgment, 30 Sep 1946, Nuremberg Trial Proceedings, Vol 22. [bit.ly/3UABZSg](https://www.unhcr.org/refugees/bit.ly/3UABZSg) (2024. 11. 14.)

U.S. v. Josef Altstoetter et al. - Opinion and Judgment (Justice Judgment), in III Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals. 04 Dec 1947.

U.S. v. Friedrich Flick et al. - Opinion and Judgment (Flick Judgement), in VI Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals. 22 Dec 1947.

U.S. v. Otto Ohlendorf et al. - Opinion and Judgment (Einsatzgruppen Judgement), in IV Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals. 08 Apr 1948.

U.S. v. Weizsäcker et al. - Judgement (Ministries Judgement), in XIII Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals. 13 Apr 1949.

Egyéb források

'Crimes Against Humanity' Must be Precisely Defined Say Speakers in Preparatory Committee for International Court, 26 March 1996. Press Release. L/2763/Rev.1*. bit.ly/3YRAYHU (2024. 11. 14.)

“Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties.” *American Journal of International Law* 14, no. 1–2 (1920): 95–154.

„The States Parties to the Rome Statute.” bit.ly/4fwG8yx (2024. 11. 14.)

2011. évi CCX. törvény az emberiség elleni bűncselekmények büntetendőségéről és elévülésének kizárásáról, valamint a kommunista diktatúrában elkövetett egyes bűncselekmények üldözéséről.

1999. évi CI. törvény az 1994. január 1. és 1994. december 31. között Ruanda területén elkövetett népirtásért és a nemzetközi humanitárius jog egyéb súlyos megsértéséért felelős személyek, valamint a szomszédos államok területén elkövetett népirtásért és egyéb hasonló jogsértésekért felelős ruandai állampolgárok megbüntetésére létrejött Nemzetközi Büntetőtörvényszék Alapokmányából fakadó kötelezettségek végrehajtásáról.

1955. évi 16. törvényerejű rendelet a népirtás büntetnének megelőzése és megbüntetése tárgyában 1948. évi december 9. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.

53/1993. (X. 13.) AB határozat. ABH 1993, 323.

Affirmation of the principles of international law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal. 11 Dec 1946. A/RES/95-I.

Charter of the International Military Tribunal - Annex to the Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis, 8 Aug 1945.

Charter of the International Military Tribunal for the Far East - Special proclamation by the Supreme Commander for the Allied Powers at Tokyo, 19 Jan 1946.

Comments of the Government of the People's Republic of China concerning the draft articles on prevention and punishment of crimes against humanity and the related recommendation of the ILC. 28 Nov 2023.

Comments from the US on the ILC's Draft Articles on the Prevention and Punishment of Crimes against Humanity. Dec 2023.

Control Council Law No. 10. Punishment of Persons Guilty of War Crimes, Crimes Against Peace and Against Humanity. 20 Dec 1945.

Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity. 26 Nov 1968. 754 UNTS 73. Kihirdette: 1971. évi 1. törvényerejű rendelet.

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. 9 Dec 1948. 78 UNTS 277. Kihirdette: 1955. évi 16. törvényerejű rendelet.

Crimes against humanity: Comments and observations received from Governments, international organizations and others. ILC, 71st Sess. 29 Apr–7 Jun, 8 Jul–9 Aug 2019. A/CN.4/726.

Crimes against humanity: Statement of the Chairman of the Drafting Committee, Mathias Forteau. ILC, 67th Sess. 5 Jun 2015.

Draft articles on Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity, 2019, 2 YILC, A/74/10.

Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind. 1954, 2 YILC.

Draft conclusions on identification of customary international law, with commentaries. 2018, 2 YILC. A/73/10.

Establishment of an international criminal court. 11 Dec 1995. A/RES/50/46.

European Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitation to Crimes against Humanity and War Crimes. 25 Jan 1974. ETS No. 082.

First report on crimes against humanity, by Mr. Sean D. Murphy, Special Rapporteur. 2015, 2 YILC. A/CN.4/680.

Formulation of the principles recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and the judgment of the Tribunal. 21 Nov 1947. A/RES/177(II).

Fourth Report on the Draft Code of Offences Against the Peace and Security of Mankind, Mr. Doudou Thiam, Special Rapporteur. 1986, 2 YILC. A/CN.4/398.

Interim Report of the Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992). 10 Feb 1993. S/25274, Ann. I.

International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid. 30 Nov 1973. 1015 UNTS 243. Kihirdette: 1976. évi 27. törvényerejű rendelet.

International Criminal Jurisdiction. 14 Dec 1954. A/RES/898(IX).

ILC Report, 2nd Sess., 1950, 2 YILC. A/1316.

ILC Report, 3rd Sess., 1951, 2 YILC. A/CN.4/48.

ILC Report, 46th Sess., 1994, 2 YILC. A/49/10.

ILC Report, 48th Sess., 1996, 2 YILC. A/CN.4/SER.A/1996/Add.1.

ILC Report, 43rd Sess., 1991, 2 YILC. A/CN.4/SER.A/1991/Add.1.

ILC Report, 65th Sess., 2013, 2 YILC. A/CN.4/SER.A/2013/Add.1.

ILC Report, 66th Sess., 2014, 2 YILC. A/CN.4/SER.A/2014/Add.1.

Ljubljana-The Hague Convention on International Cooperation in the Investigation and Prosecution of the Crime of Genocide, Crimes against Humanity, War Crimes and other International Crimes. Treaty No. 013717.

Preliminary report of the Independent Commission of Experts established in accordance with Security Council resolution 935 (1994). 4 Oct 1994. S/1994/1125.

Provisional Verbatim Record of the 3270th mtg., Security Council. 25 May 1993. S/PV.3217.

Report of Robert H. Jackson United States Representative to the International Conference on Military Trials: London, 1945. bit.ly/4ey2gYN (2024. 11. 14.)

Report of the Ad Hoc Committee on the Establishment of an International Criminal Court. 7 Sep 1995. A/50/22.

Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court. 13 Sep 1996. A/51/22.

Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court. 14 Apr 1998. A/CONF.183/2/Add.1.

Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 2 of Security Council resolution 808 (1993). 3 May 1993. S/25704.

Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 5 of Security Council Resolution 955 (1994). 13 Feb 1995. S/1995/134.

Rome Statute of the International Criminal Court. 17 Jul 1998. 2187 UNTS 90.

Second Report on a Draft Code of Offences Against the Peace and Security of Mankind, by Mr. J. Spiropoulos, Special Rapporteur. 1951, 2 YILC. A/CN.4/44.

Seventh Report on the Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind, Mr. Doudou Thiam, Special Rapporteur. 1989, 2 YILC. A/CN.4/419/Add.1.

Statute of the International Court of Justice. Charter of the United Nations. 26 Jun 1945. XV UNCIO 355.

Statute of the International Tribunal for Rwanda. 8 Nov 1994. S/RES/955. Kihirdette: 1999. évi CI. törvény.

Statute of the International Tribunal. 25 May 1993. S/RES/827. Kihirdette: 1996. évi XXXIX. törvény.

Study of the Question of the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, by Nicodeme Ruhashyankiko, Special Rapporteur. 1978, ESC. E/CN.4/Sub.2/416.

Summary record of the 267th mtg, International Law Commission. 1954, 1 YILC. A/CN.4/SR.267.

Summary record, Sixth Committee, 70th Sess., 21st mtg., 6 Nov 2015. A/C.6/70/SR.21.

Summary record, Sixth Committee, 70th Sess., 22nd mtg., 6 Nov 2015. A/C.6/70/SR.22.

Summary record, Sixth Committee, 70th Sess., 23rd mtg., 9 Nov 2015. A/C.6/70/SR.23.

Summary record, Sixth Committee, 72nd Sess., 18th mtg., 23 Oct 2017. A/C.6/72/SR.18.

Summary record, Sixth Committee, 72nd Sess., 20th mtg., 25 Oct 2017. A/C.6/72/SR.20.

Summary record, Sixth Committee, 76th Sess., 9th mtg., 15 Oct 2021. A/C.6/76/SR.9.

Summary record, Sixth Committee, 78th Sess., 38th mtg., 1 Apr 2024. A/C.6/78/SR.38.

Summary record, Sixth Committee, 78th Sess., 39th mtg., 1 Apr 2024. A/C.6/78/SR.39.

Summary record, Sixth Committee, 78th Sess., 40th mtg., 2 Apr 2024. A/C.6/78/SR.40.

Summary record, Sixth Committee, 78th Sess., 41th mtg., 2 Apr 2024. A/C.6/78/SR.41.

Summary record, Sixth Committee, 78th Sess., 42th mtg., 3 Apr 2024. A/C.6/78/SR.42.

The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal – History and Analysis: Memorandum submitted by the Secretary-General, 1949. A/CN.4/5.

UN Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court - Official Records (1998), Vol II. Summary records of the plenary meetings and of the meetings of the Committee of the Whole. A/CONF.183/13.

United States Delegation. Crimes Against Humanity: Lack of a Requirement for a Nexus to Armed Conflict. 25 Mar 1996.